ÚJ ZENEI SZEMLE

A TARTALOMBÓL:

A magyar zeneművészek feladatai a békéért folyó harcban

D. Sosztákovics: A békéért és a kultúráért

Szabolcsi Bence: Adatok az új magyar népdalstílus történetéhez

A népdalkiadvány kérdéséhez

Ligeti György: Népzenekutatás Romániában

Kritika * Külföldi szemle

1950 augusztus

I. évfolyam 3. szám

UJ ZENEI SZEMLE

1950 augusztus — I. évfolyam 3. szám

A Magyar Zeneművészek Szövetségének folyóirata

Megjelenik minden hónapban

Szerkesztőbizottság: Mihály András, Szabó Ferenc, Szabolcsi Bence, Székely Endre, Tóth Aladár

Felelős szerkesztő: Maróthy János

Felelős kiadó: a Zeneműkiadó N. V. vezetője

TARTALOM:

A magyar zeneművészek feladatai a békéért folyó harcban 1
D. Sosztákovics: A békéért és a kultúráért 3
Szávainé Demény Magda: Titkári beszámoló 6
Szabolcsi Bence: Adatok az új magyar népdalstílus történetéhez 9
Vig Rudolf: Hozzászólás (A népdalkiadvány kérdéséhez) 14
N. J. Mjaszkovszkij 1881—1950 16
Ligeti György: Népzenekutatás Romániában 18
Maróthy János: Kadosa Pál három kantátája 23
Külföldi szemle 28

Előfizetés ½ évre: 18·— Egyes szám ára: 3·50

Szerkesztőség: Budapest, VII., Kertész-utca 36. Telefon: 426-733
Kiadóhivatal: Budapest, V., Szent István-tér 15. Telefon: 127—797
Előfizetés: Lapterjesztő N. V. közületi előfizetési osztály, Budapest, V., Vécsey-u. 4 Telefon: 113—418

Kultúra Nyomda Budapest, VIII., Conti-utca 4. 2837 — Felelős vezető: Heitter Imre

MAJOR ERVIN GYŰJTEMÉNYE

MTA ZENETUDOMÁNYI INTÉZET
11.513/69

A magyar zeneművészek feladatai a békéért folyó harcban

„Dolgozó népünk millióit napjainkban két nagyjelentőségű, egymástól el nem választható sorsdöntő kérdés foglalkoztatja: a szocializmus építésének problémái és a béke ügye. A béke kérdése szervesen összefügg a népünk által maga elé tűzött nagy feladatok megoldásával, mert ahhoz, hogy elért eredményeinket megtarthassuk és tovább fokozhassuk, hogy országunk felvirágzásán zavartalanul munkálkodhassunk, meg kell tudni védeni magunkat a világuralomra törő, a kapitalista rabszolgaságot hazánkban is visszaállítani igyekvő dollár-imperialistáktól; ahhoz, hogy függetlenségünket és szabadságunkat biztosíthassuk, minden erőnkkel részt kell vennünk abban az egész világot átfogó, hatalmas közös harcban, amely a Szovjetunió vezetése alatt szerte a világon mindenütt — Európában épúgy, mint Amerikában, Afrikában épúgy, mint Ázsiában — fokozódó erővel folyik.

Minden jel arra mutat, hogy népünk megértette az idők szavát és nap-nap után erősödik országunkban a béke harcos mozgalma. Országunk apraja-nagyja csatlakozott a stockholmi békekonferencia határozataihoz. S most, amikor az amerikai imperializmus hódító háborút kezdett Korea szabadságszerető népe ellen, dolgozóink lelkesedéssel járultak hozzá — kiki anyagi erejének megfelelően — a koreai nép áldozatkész, hősi harcának anyagi megsegítéséhez.

A magyar dolgozó nép hamar megértette, hogy a koreai nép szabadságharcát támogatni és a szocializmus építésében jelentős eredményekre törekedni — egymástól el nem választható, egymással szervesen összeforrt nagy, közös ügy. Legöntudatosabb dolgozóink kezdeményezésére a koreai műszakok keretében egyre-másra születtek meg az új, kimagasló termelési eredmények gyárainkban és üzemeinkben; s így a szocializmus építése dolgozóink tudatában egy, az egész világot átfogó hatalmas harcnak: a békéért folyó nagy küzdelemnek szerves részévé vált.

Mi, magyar zeneművészek azonosítjuk magunkat népünkkel; mi is kivesszük és a jövőben még inkább ki fogjuk venni részünket a békéért folyó nagy küzdelemből.

Ma már mi is tudjuk: ha zenénkkel és művészetünkkel a szocializmus nagy ügyét szolgáljuk, ha megadatott nekünk az a felemelő tudat, hogy képesek vagyunk művészetünkkel is támogatni, művészetünkkel is fokozni népünk nagy erőfeszítését, akkor békés jövőnk, személyes boldogulásunk kiépítésén is munkálkodtunk, akkor tevőlegesen is hozzájárultunk ahhoz, hogy népünk és az emberiség elkerüljön egy újabb, minden eddiginél nagyobb szenvedéseket és áldozatokat követelő vérözönt.

Amit azonban eddig tettünk, az kevés. Népköztársaságunk minden öntudatos művészét mozgósítanunk kell a békéért folyó harc fokozásáért."

Szabó Ferenc, a Magyar Zeneművészek Szövetségének elnöke mondotta ezeket a szavakat a Szövetség 1950. augusztus 3-i békenagy-

gyűlésén. A nagygyűlésen elhangzott beszédek és hozzászólások megvilágították, hogy a zeneművészek számára milyen döntő — és munkájuktól el nem választható — feladat a békeharcban való részvétel. Megmutatkozott azonban az is, hogy a zeneművészek részvétele ebben a harcban egyáltalán nem kielégítő, és nagy munkára, megsokszorozott erőfeszítésekre van szükség ahhoz, hogy zeneművészeink békeharca méltó legyen a magyar nép és az egész világ öntudatos dolgozóinak hősi küzdelméhez, hatalmas áldozataihoz.

Hogyan fokozhatják zeneművészeink a leghatékonyabban a békéért folytatott küzdelmüket? Természetesen döntő fontosságú, hogy szavainkban, cselekedeteinkben, minden megnyilatkozásunkban a béke mellett foglaljunk állást; döntő fontosságú, hogy minden országos mozgalomban, aláírásgyüjtésben, anyagi áldozatvállalásban a magyar dolgozó nép tagjaiként példamutatóan vegyük ki részünket. De mindez önmagában igen kevés lenne; a magunk — népünk küzdelmeitől elválaszthatatlan — szakmai területén egész munkánkkal, egész művészetünkkel a békéért folyó harcot kell segítenünk, fokoznunk.

A zeneszerzők legfőbb feladata ezen a téren: olyan magas eszmeiségű és művészi színvonalú *zeneművek komponálása*, amelyeknek tárgya a magyar nép, a világ haladó erőinek békeharca. Nem szabad azt hinnünk, hogy ez egyszerű feladat. Nem elégedhetünk meg üres szóvirágokkal; nem elegendő az, ha kompozícióink címébe, vagy szövegébe a „béke" szót belevesszük. Csak akkor alkothatunk a célhoz méltó műveket, ha valóban elmélyedünk a dolgozók békeharcának tanulmányozásában, ha megismerjük, elsajátítjuk és tudatosítjuk gondolkodásunkban és művészetünkben a békéért harcoló nép gondolatvilágát. Tömegdalainknak nemcsak „közérthetőnek" kell lenniök, hanem valóban a dolgozók problémáiról, a dolgozók nyelvén kell szólniok, hogy mélyen megragadják és lelkesítsék őket küzdelmükben; kantátáinknak, operáinknak, szimfóniáinknak fel kell tárniok a népnek, a nép hőseinek, a munka különböző területein dolgozóknak küzdelmét, küzdelmük sajátos vonásait és mindazt, amit a békeharc a nép gondolatvilágában, az élet különböző területein létrehoz.

Ezt azonban csak úgy érhetjük el, ha teljesítjük másik főfeladatunkat: *a néppel való legszorosabb kapcsolat* megteremtését. Ki kell járnunk az üzemekbe hogy tanuljunk a néptől és ugyanakkor magunk is tanítsunk: segítsük a dolgozók kultúrcsoportjainak munkáját és egyben ismertessük, vitassuk meg velük saját munkánkat, művészi törekvéseinket. Másfelől törekednünk kell arra is, hogy a dolgozók minél nagyobb számban hallgathassák azokat a hangversenyeket, amelyeken róluk és hozzájuk szóló zeneművek hangzanak el.

Éles és kérlelhetetlen harcot kell folytatnunk a *kozmopolitizmus* minden formája ellen. Amikor a béketábor minden erejét megfeszítve küzd az imperializmus ellen, nem engedhető meg az, hogy műveinkben „korszerűség", a „nyugati eredmények megbecsülése", a „modern zene vívmányainak megtartása és továbbfejlesztése" címén vagy bármilyen más címen az imperializmus célkitűzéseit alátámasztó formalista elemek, vagy a rothadó, mérgező hatású „jazz-zene" elemei szerephez jussanak. Ugyanakkor fokozott támogatást kell nyujtanunk dolgozó népünknek abban, hogy szórakozását, táncát is hősi küzdelmeihez, gazdag érzelemvilágához méltó zene kísérje; hogy teljesen kisöpörhesse életéből az amerikai imperialisták visszataszító, mérget terjesztő árucikkének: a jazz-zenének romboló hatását.

Világos tehát, hogy a békéért való harc a zeneművészek számára ugyanúgy, mint egész dolgozó népünk számára nem a munkától való elvonást, hanem saját munkánknak még jobb, még becsületesebb, még

eredményesebb elvégzését kell, hogy jelentse. Mindannyian: zeneszerzők, előadóművészek, pedagógusok, szakmai téren, munkánk eszmei tartalma és művészi színvonala tekintetében meg kell, hogy sokszorozzuk erőfeszítéseinket. Csak így, csak az eddiginél sokkal odaadóbb, áldozatkészebb munka árán lehet majd békeharcunkat egy sorba állítani a magyar dolgozó népnek és az egész világ dolgozóinak — köztük a hős koreaiaknak — a Szovjetunió, a nagy Sztálin vezette hatalmas, minden erőt megfeszítő, a végső áldozatok meghozására is képes békeharcával.

A békéért és a kultúráért

Az egész világon egyre nagyobb méretekben bontakozik ki a békéért folyó hatalmas küzdelem. Minél nyiltabban próbálkoznak az imperialisták azzal, hogy a népeket belekergessék egy újabb háború tüzébe, annál elszántabban, annál határozottabban kiáltják feléjük minden országban, minden élő nemzedék, minden foglalkozás, különféle vallások és politikai nézetek képviselői, hogy „Nem!"

Az egyszerű emberek sokmilliós tömege még sohasem nyilvánította ki ilyen határozottan békeakaratát; azt az elszánt vágyát, hogy felvegye a harcot az angol-amerikai agresszorok sötét összeesküvése ellen. A háború a kultúrát, civilizációt, tudományt, művészetet, az emberi gondolat és alkotó erő minden vívmányát fenyegeti. A háború fenyegeti mindazt, ami drága, ami szent számunkra: az apró gyermek életét, akinek első, félénk lépései boldogsággal töltik el az anya szívét; a csodálatos szimfóniákat, képeket és könyveket, melyek az emberi értelem és szív szépségét dicsőítik.

Az emberiség ellenségei már a „béke" szót is gyűlölik, mert félelmetes szó ez a háborús gyujtogatók számára. A reakciósok parancsára sortűz fogadja a „béke" szót viselő zászló hordozóit. A béke híveinek mozgalmát rendőri üldözéssel és terrorral próbálják elfojtani.

Nemrégiben a magam bőrén éreztem a rendőrök „szorgalmát". Mint ismeretes, az amerikai kulturális dolgozók békekongresszusán résztvevő szovjet embereknek a terv szerint körutat kellett volna tenniök az Egyesült Államok városaiban. Összeállítottuk az én hangversenyem tervét is; kamarahangverseny Washingtonban, szimfonikus hangverseny műveimből. New-Yorkban és Bostonban. A kongresszus szovjet résztvevői azt hitték, hogy megismerkedhetnek az amerikai kulturális élettel. Ehelyett azt a durva felszólítást kapták a külügyminisztériumtól, hogy azonnal hagyják el az Egyesült Államok területét. A washingtoni szovjet követségen pedig az amerikai igazságügyminisztérium szintén korántsem szívélyes levele várt bennünket. A levélben az állt, hogy meghatározott időn belül el kell hagynunk az USA területét, mert ha ezután is itt találnak bennünket, más módot fognak találni arra, hogy ezen változtassanak...

Meg kell mondanom, hogy az amerikai nép legszélesebb haladó köreiben is viharos felháborodást keltett a külügyminisztériumnak ez a magatartása. Én a magam részéről akaratlanul is csak ámultam a dolgon, mert hiszen mitől ijedtek meg ennyire Amerika államférfiai? A békéről mondott szavainktól? A szovjet irodalomról, filmről és tudományról szóló beszámolóinktól? Vagy talán az én muzsikámtól?...

Meg kell mondani azt is, hogy „amerikai benyomásaink"-at pontosabban Berlin amerikai szektorában kezdhettük gyüjteni.

Rendszerint korán reggel kelek. Ez alkalommal azonban napkelte előtt hangos kopogás ébresztett fel. A „szabad"-ot meg sem várva, két „gentleman" rontott a szobába. Akaratlanul is tiltakozó mozdulattal emeltem fel a kezemet, de nem segített. A gentleman-ek kényelmesen letelepedtek, előszedték „örökíró" akronjukat és blokkjaikat és interviut követeltek. Mindenesetre kategorikusan megtagadtam a beszélgetést, így nem is lett belőle semmi.

Ez azonban csak a kezdet kezdete volt; az igazi csemege New-Yorkban várt bennünket, ahol egész tömeg riporter és fotografus vetette ránk durván magát, minden ceremónia nélkül. Hihetetlen ez a „családiasság"! Ismeretlen ember furakszik oda hozzám, jól rácsap a vállamra, hogy majd összerogyok és teleszájjal üvölti:

— Helló, Soszty! Kit szeret jobban, a szőkét, vagy a barnát?...

Berendezkedtünk a newyorki szovjet intézmények nyaralójában és még azon az estén elindultam a Carnagie-Hallba, hogy meghallgassam Stokowsky szimfonikus hangversenyét. A műsorán főleg modern zeneszerzők művei szerepeltek. Többek között eljátszották egy meglehetősen ismert zenekritikus és zeneszerző, Vergil Thomson „Búzatáblák déli napfényben" című darabját. Nincs ebben a „műben" semmi művészi tartalom, vagy gondolat, puszta játék az emberi fül számára különösen kellemetlen hangokkal. A közönség valami szokatlan zúgással fogadta a bemutatót; kiderült, hogy ilyenmódon fejezik ki itt az elégedetlenségüket.

Másnap kezdődött a békekongresszus, melyre 22 állam küldte el összesen 2823 képviselőjét. Meghallottuk most a békéért, igazi demokráciáért harcoló amerikai értelmiség képviselőinek, olyan embereknek hangját, akik óriási rokonszenvvel fordulnak a Szovjetunió felé. Felszólalt Aaron Copland zeneszerző, ismert haladó társadalmi személyiség, Olin Downes, híres zenekritikus; költők, művészek és tudósok, akik mindannyian élesen és határozottan elítélték a „hidegháborút", amely azzal a veszéllyel fenyeget, hogy utána a következő lépés a vérontó háború. A kongresszuson résztvevők felszólalásainak alapvető gondolata az volt, hogy meg kell menteni a világot egy újabb háborútól, az angol-amerikai imperializmus szörnyű fenyegetéseitől.

Világosan megrögződött emlékezetemben a kongresszus záróünnepélye, az a hatalmas tömeggyűlés a Madison Square Gardenben, amelyen több, mint 30 ezer ember vett részt. Minden jelenlevőre óriási hatást tett a kongresszus azon európai küldötteinek gramofónon leadott beszéde, akiket nem engedett be az USA kormánya. Mint tudjuk, hasonló módon hallotta meg a világ a párizsi békekongresszuson is azoknak a küldötteknek a hangját, akik nem kapták meg a francia vizumot és így Prágában gyűltek össze.

Bűnt követnénk el lelkiismeretünkkel szemben és az emberiséggel szemben, ha nem használnánk fel a háborús gyujtogatók megállítása, a militarizmus embergyűlölő eszméinek leleplezése érdekében azokat az óriási erőket és lehetőségeket, melyek rendelkezésünkre állnak. Mert ezek az erők valóban felmérhetetlenek, hiszen az egész emberiség követeli a békét. Ellenségeink a kultúra képviselőinek és a fizikai munka embereinek minden úton-módon történő szembeállítására irányítják erőfeszítéseiket. Ezzel a gyalázatos taktikával egységes akaratunkat, minden demokratikus erő tömörítésére irányuló törekvésünket állítjuk szembe.

A béke hívei megértették, hogy ez a harc az emberi tevékenység minden területét, közte a művészi alkotást is magával ragadja. Nekünk,

művészeknek is le kell lepleznünk annak a burzsoá „művészetnek" reakciós lényegét, amely dekadens szellemével mérgezi meg a tömegek öntudatát és lefegyverzi az egyszerű embereket az új háború fenyegető veszélyével szemben.

A modern művészeten belül, így a zenében is két művészi világnézetnek, a realizmusnak és formalizmusnak kemény küzdelme megy végbe. Még a legtehetségesebb művész sem tud valóban újat és nagyot alkotni és nem találja meg az utat a nép szívéhez és tudatához a formalista művészet talaján. A két irányzat küzdelme a művészetben, a zenében, nem csupán két különböző esztétikai elv összeütközése. Ebben a harcban oldódik meg a művészet főfeladata, a népies, a népi művészet megteremtése. Az emberek milliói állnak ki a formalizmus ellen, köztük a haladó muzsikusok is, ha valóban mélyen átgondolják korunk zenekultúrájának problémáit és feladatait, mert a formalizmus elleni harc egyben a muzsikusok alkotó erőinek teljes felszabadításáért, a zene új felvirágzásáért folyik.

Saját tapasztalataim, saját tévelygésem és törekvéseim alapján kell megmondanom: ha a multban egyes műveimmel értem is el sikereket, ez csak azért volt, mert bennük belső kapcsolatot tudtam létesíteni népem életével. Ezekbe a művekbe minden esetben valami jelentős, emberi szempontból fontos dolgot, haladó, élettel teli eszmét igyekeztem belevinni; olyan zenei nyelvre törekedtem, melynek szavát mindenki megértheti. Mikor azonban hűtlen lettem a nagy témákhoz és korunk nagy eszméihez, elvesztettem kapcsolatomat a néppel és a sikertelenség szegődött mellém.

Nagy örömet okozott az „Ifjú Gárda" című filmhez irott zeném sikere. A békeharc gondolatát fejeztem ki a „Találkozás az Elbán", a „Berlin eleste" kísérőzenéjével és még inkább az „Ének az erdőkről" című művemmel. Főfeladatomnak tartom, hogy a békeharc gondolatát még teljesebb mértékben fejlesszem ki a következő műveimben.

Találkoztam néhányszor haladó amerikai zenészekkel is. Mindnyájukat őszintén érdekelte a Szovjetunió zenei élete, sok mindent kérdeztek zeneszerzőinkről, karmestereinkről, zongora- és hegedűművészeinkről. Amerika haladó kulturális dolgozói nem húnyják be szemüket a világuralomra törő imperialisták eszeveszett háborús játékai előtt. Elég, ha csupán Aaron Copland kongresszusi beszédét idézzük fel.

Újra azzal a felhívással fordulok Amerika művészi értelmiségének haladó képviselőihez, hogy egyesítsék erőiket a békeharcra, fogjanak össze a világ minden haladó írójával, művészével és muzsikusával. Tömörítse és szilárdítsa meg erőinket az a harc, melyet a béke, szabadság és demokrácia nemes eszméiért folytatunk a halálgyárosok és a barbarizmus ellen. Hát lehet ilyenkor félreállni? Lehet közönyösen elmenni a mellett, hogy egyre inkább nő a háborús veszély, hogy az amerikai imperialisták éjjel-nappal kovácsolják fegyvereiket az emberek és városok tömeges elpusztítására, határaiktól ezer és ezer kilométerekre építenek katonai támaszpontokat és Acheson, a háború követe beutazza Nyugat-Európa országait, hogy tárgyalásokat folytasson az európai imperialistákkal az agresszív háború fokozott előkészületei érdekében!

Művészetünkkel is, művészetünk tartalmával, eszméjével, egész irányvonalával részt kell vennünk abban a harcban, amely a békéért folyik. A népek bátor hangja mellett hallatnunk kell művészetünk gyönyörű, hatalmas hangját is — a békéért és demokráciáért! Visszavonulásra és lefegyverzésre kell kényszeríteni a háború gyujtogatóit!

Dimitrij Sosztákovics

(Megjelent a „Známja" 1950. 6. számában.)

Titkári beszámoló

a Magyar Zeneművészek Szövetsége Elnökségének junius 29-i ülésén

A Magyar Zeneművészek Szövetsége első munkatervében megjelölte azokat a célkitűzéseket, irányelveket, amelyeknek megvalósítása elősegíti a szocialista magyar zenekultúra kialakítását. Az első félévi munka eredményei kétségtelenül megmutatkoznak zeneművészetünk fejlődésében. A segítő és építő kritikai szellem fokozatos kialakulása sokban hozzájárult ahhoz, hogy zeneszerzőink kiküszöbölják a hibákat, a formalista zene hatásait és könnyebben megtalálják a szocialista realizmushoz vezető utat. Megmutatkozik a fejlődés számtalan helyes kezdeményezésben, melyekre majd részletesen kitérek.

Az első munkaterv súlypontjainak megvalósításához az április-május-júniusi munka a következőkben járult hozzá.

1. *„Művek bemutatásával és elemzésével kell bizonyítanunk az öncélú és fölösleges komplikációk művészietlen voltát. A zeneművészeket olyan irányban kell nevelnünk, hogy építő kritikával segítsék egymás munkáját; hogy megszabaduljanak a személyi torzsalkodások és hiúság burzsoá örökségétől és képesek legyenek saját alkotásaikkal szembeni tárgyilagos önkritikára.“*

E célkitűzések megvalósítása érdekében a Szövetség ülésein a kérdéses időszakban öt nagyobbszabású zenemű került megvitatásra. Az ifjúsági zene kérdéseinek tárgyalása alkalmából hat fiatal szerző tömegdalait vitatták meg a Szövetség tagjai. A viták és kritikák világosan megmutatták, mennyire szükséges minél előbb megvalósítani az *alkotás közbeni* építő kritikát és tanácsadást. Érdekes vitára adott alkalmat június 5-én a Bartók Béla Szövetség által rendezett „Új muzsika“ hangversenyen elhangzott *Kadosa-, Szervánszky-, Szabó-, Sárközi-, Maros-, Pődör*-művek (kantáták, kórusművek, tömegdalok) kiértékelése. Május 14-én 24-én és június 14-én zeneszerzők és pedagógusok részvételével a Zongora ABC és a három év zongoradarabjainak megbeszélésére került sor, valamint egy felnőtt kezdők részére készítendő gyűjtemény összeállításának kérdésére. A felszabadulás óta megjelent új pedagógiai művek vitáinak eredménye máris mutatkozik, amennyiben a vitatott művek új kiadása a gyakorló pedagógusok és zeneszerzők közös megbeszélésein kialakult szempontok alapján fog elkészülni.

2. *„Ki kell mélyítenünk a kapcsolatokat a zeneművészek és zenekedvelő dolgozók között a kölcsönös nevelés érdekében.“*

Ezen a területen a Szövetség munkája eddig igen hiányos volt. Az egyik ilyenirányú kezdeményezést a Bartók Szövetséggel együttműködve rendezett népi zenekari ankét jelentette, ahol a dolgozókból alakult különböző zenekari együttesek problémáit vitatták meg a Szövetség tagjai, a dolgozók bevonásával. — A könnyűzenei szakosztály is hozzáfogott a tömegek szempontjából rendkívül fontos új magyar társastánc és tánczene kialakításához. Néhány napon belül ankétot rendezünk e kérdés tisztázására a Táncszövetség, zeneszerzők, szövegírók és üzemi tánccsoportok bevonásával.

3. *„Feladataink megoldásához a Szovjetunió zenei életének hatalmas művészi, ideológiai, pedagógiai és szervezeti tapasztalataira kell támaszkodnunk.“*

Ezen a téren sokat jelentett *Székely* Endre beszámolója szovjetunióbeli tapasztalatairól. Előadása iránt rendkívül nagy érdeklődés mutatkozott. Május 20-án, a Színészszövetség vitájához kapcsolódva, *Dunajevszkij* „Szabad szél" című operettjének kiértékelésére került sor; június 7-én pedig a Rádióban Sosztakovics „Ének az erdőkről" című kantátáját hallgatták meg hanglemezről tagjaink. A pedagógus szakosztály egyik ülésén egyszerű, könnyen játszható, szovjet négykezes népdalfeldolgozások kerültek előadásra. Itt kell megemlítenünk azt a jelentékeny magyar fordítású szovjet cikkanyagot, amellyel a Magyar-Szovjet Társaság és a Külföldi Sajtószolgálat útján könyvtárunkat kibővítettük.

4. „Meg kell kezdenünk a 19. századi haladó magyar zenei hagyományok feltárását."

A zenetudományi szakosztály e célra alakult bizottságának legutóbbi ülésén *Lajtha* László, *Vargyas* Lajos, *Major* Ervin és *Szabolcsi* Bence beszámoltak eddigi munkájukról és kidolgozták a további teendők terveit. Ennek eredményeképp nyár végére Vargyas Lajos 500 dalból álló gyűjteményt rendez sajtó alá, melyet Kodály Magyar Népzene c. könyvének alapján állít össze; Major Ervin „Magyar nóták Veszprém vármegyéből" címmel állít össze hangszeres gyűjteményt, Lajtha László pedig a széki és kőröspataki anyagot jegyzi le és rendezi sajtó alá. *Kodály* Zoltán elvállalta könnyű zongorakíséret szerkesztését magyar népdalokhoz.

Az említett üléseken kívül a zenetudományi szakosztály rendezésében *Major* Ervin és *Hammerschlag* János előadásai hangzottak el Bach művészetéről, ugyanakkor előadásra került az állami Zenekonzervatórium közreműködésével a „Parasztkantáta". Június 12-én a Tudományos Akadémia felolvasó ülésén *Szabolcsi* Bence „Népi elemek Bach művészetében" című előadását hallgatták meg a Szövetség tagjai. Az említett üléseken kívül meg kell említeni *Sichra* csehszlovák zenetudós előadását „A szocialista realizmusról az előadóművészetben", a Rádió-énekkar munkájának kiértékeléséről folyó vitát, a VIT alkalmával magnetofonra felvett anyag bemutatását, valamint a felsőfokú zongoraoktatás reformjának megtárgyalását.

Összegezve: az elmúlt három hónap alatt 18 ülést tartottunk. Az elnökség három hónappal ezelőtti határozata úgy szólt, hogy csökkentsük az ülések számát és szűkebb bizottságok és munkacsoportok alakításával tegyük konkrétabbá munkánkat. Ezt az elvet követve, a belső munkáról a következőkben számolhatok be:

Az előadói szakosztály tagjaiból alakult bizottság szempontokat adott a Fővárosi Zenekar nyári évadjának műsorösszeállításához.

Egy másik bizottság feladata kiértékelni az elmúlt évad összes hangversenyeit, különös tekintettel a műsorösszeállításra.

A zenetudományi szakosztályon belül opera- és hangversenykalauz szerkesztésére bizottság alakult, amely most kezdi meg működését. Rigoletto, Carmen és Borisz Godunov kalauzok megírásával indul meg egy sorozat, amely a Zeneműkiadó N. V. megalakulásával bizonnyal tovább fog bővülni.

Ugyancsak a zenetudományi szakosztály feladata volt a Szövetség szakkönyvtárának összeállítása. Április 17-én nyitottuk meg könyvtárunkat, amely azóta jelentősen bővült. A könyvtári munkálatok rendszeresen folynak.

A Bach-év alkalmából a zenetudományi szakosztály kiállítást rendezett, a Nemzeti Múzeum, a Zeneakadémia és magánosok által rendelkezésünkre bocsátott anyagból.

A népművelési minisztérium megbízta a Szövetséget a prágai zenei versenyek résztvevőinek kiválasztásával. Az április 5-én lezajlott selejtező alapján a zsüri a *Radnai* és *Hidy Márta* vonósnégyeseket javasolta kiküldésre. A népművelési minisztérium mindkét együttest négy hétre beutalta Sárospatakra, ahol alkalmuk volt — tanári ellenőrzés mellett — alaposan felkészülni a versenyre. A mindössze négy hónapja együttdolgozó Hidy Márta-kvartett harmadik helyezést ért el.

Az elődöntőből kiesett kvartetteket néhány nappal a zsürizés után megbeszélésre hívtuk össze, mely alkalommal a zsüri tagjai tanácsokkal és építő kritikával segítették elő további fejlődésüket.

A lipcsei Bach-verseny résztvevőinek válogatása szintén a Szövetség feladata volt. A kiküldött három hegedűs közül *Vadas* Ágnes a harmadik, *Deák* Ágnes pedig a negyedik díjat nyerte el.

Vidéki tagjainkkal állandó kapcsolatot tartunk fenn. A szakosztályi ülések jegyzőkönyveit folyamatosan elküldjük vidéki tagjainknak, s ezeket ők a helybeli zenészekkel megvitatják. A debreceni csoport különösen jól működik. Az ottani ülésekről felvett és hozzánk eljuttatott jegyzőkönyvek azt mutatják, hogy főleg a tömegzenei és pedagógiai szakosztály vitáit kísérik figyelemmel, és ők maguk is termékenyen szólnak hozzá a vitákhoz. — A vidéki csoportok hivatalos megalakítására csak szeptemberben kerül sor. Ettől függetlenül számos esetben hívtunk meg vidéki kartársakat az őket érdeklő ülésekre. Pécsi, szegedi, győri, debreceni és miskolci kartársak személyesen és levélben többízben kerestek fel.

A békéért folyó harcot Szövetségünk minden erejével támogatja. Az Elnöki Tanács táviratot küldött a Béke Hívei Világkongresszusa Állandó Bizottságának. Egyidejűleg megalakítottuk békebizottságunkat; a békeívet egész tagságunk aláírta.

A Párisban székelő Békevédelmi Világbizottság pályázatot hirdetett haladó szellemű művészi alkotásokra. Szűkebb bizottság listát állított össze azokról az 1945 óta megjelent haladószellemű zeneművekről, amelyek méltón képviselhetik a Magyar Népköztársaság zeneművészetét. Emellett pályázatot hirdettünk július 15-i határidővel olyan zeneművek megírására, melyek világosan, közérthetően és művészileg fejezik ki a világ dolgozóinak a béke megvédéséért folyó nagy harcát. Felhívásunkra már eddig is számos pályamű érkezett be.

Az ifjúsági szövetségek egyesülési kongresszusa alkalmából az Írószövetséggel karöltve ünnepi ülést tartottunk, melyen bemutatásra került *Mihály—Devecseri:* „Védd a békét, ifjúság" c. kantátája, *Vavrinecz* Béla Népdalszvitje és *Gulyás* László ez alkalomra felajánlott tömegdala.

Mindezen eredmények mellett ugyanakkor hiányok is mutatkoznak. A zeneszerzők és a dolgozó tömegek közötti kapcsolat kimélyítésére eddig igen keveset tettünk. Az ősszel meginduló patronázs-mozgalom bizonyára jelentős lépéssel fog előbbrevinni ezen a téren.

A zeneművekkel szemben elhangzott kritikákban ma még gyakori a szűk szakszerűség az elvi szempontok rovására. Az elvi kritika fejlesztése terén még nagy feladatok állnak előttünk.

A Szovjetunió zenei életének, ideológiai, művészeti és szervezeti tapasztalatainak, valamint a népi demokráciák zeneéletének megismerésével fokozottabban kell foglalkoznunk.

A most záruló első félév eredményeinek továbbvitelét és az eddigi hiányok kiküszöbölését további munkánkban kell majd megoldanunk.

Szávainé Demény Magda

Adatok az új magyar népdalstílus történetéhez

— Második közlemény —

IV.

Az új magyar dallamstílus első szembeötlő példájával 1550 táján, az ú. n. Holgreti-féle énekgyüjtemény híres jeremiádjának melódiájában találkozunk („Emlékezzél, mi történék, Uram, mirajtunk"). A dallam szoros kapcsolata az új népdalstílussal kétségtelen: első sora némi variációs eltéréssel kvintmagasságban ismétlődik, harmadik sora új anyagot hoz, negyedik sora az elsőt ismétli meg; ritmus tekintetében 13 as vagánssorral vagyis „kanásznóta"-képlettel van dolgunk. Új közzétételekor, variánsként cseh forrásra és Zahn evangélikus korálkiadványának öt példájára hivatkozhattunk;[12] a melódia szláv, nevezetesen csehluszita eredete máig vitathatatlannak látszik. A kvintválasz elve tekintetében azután egészen 1600 tájáig (az ú. n. boroszlói kézirat sapphikus dallamáig) egyedül áll az írásbafoglalt magyar dallamok között; de csak egy kevéssé kell meglazítanunk, kibővítenünk az „új stílus" kategóriájának fogalmát, szerkezeti kritériumait, hogy felismerjük: alapjában már a Tinódi-dallamok java, sőt az egykorúnak nevezhető melódiák nagyrésze az új magyar stílushoz tartozik. Ki ne ismerné fel az „Egervár viadalá"-ban, vagy az Antiszkus- és Holofernes-históriák közös dallamában az újabb magyar népi melódiák „emeletes", sőt „boltíves" szerkezetét? Csak azt nem szabad szem elől tévesztenünk, hogy e históriás és moralizáló énekek zenéje túlnyomórészben nem népi, hanem legfeljebb népi elemeket felhasználó *művészi* zene, dallamszerzők tudatos vagy ösztönös alkotása, kompozíció. Ami benne stílusunkból tükröződik az részben kezdeményezése az új iránynak, részben már meglevő népi elemek visszaverődése lehet; de magában véve nem a népi dallamvilág képe, hanem a régi magyar műzenéé. Hogy mégis megjelenik benne valami, ami az elkövetkező századok magyar népzenéjére jellemző, annál fontosabb ilyen körülmények között: népi dallamvilágunk új stílusa itt a maga írott „nemesi oklevelére" hivatkozhatik.

Megjegyezhetjük ebből, hogy az új stílus ismertetőjegyeit nem szabad az ú. n. kvintválaszos, visszatérő képlethez, mint kizárólagos jellegzetességhez kötnünk; később is sokkal helyesebben ismerhetjük fel s könnyebben követhetjük nyomon történeti helyzetét és térfoglalását ha az új dallamvilág többféle oldalát, lehetőleg valamennyi sajátosságát tartjuk szemünk előtt.

S hogy ez a felismerésünk helyes, azt már a 17. század anyaga igazolja. Itt ugyanis túlnyomórészt külön-külön találjuk meg az új stílus számára felállított kritériumainkat, együttesen csak igen ritkán, — s mégis kétségtelen, hogy e kor írásos emlékei mögött már ott lappang az

[12] A XVI. század magyar históriás zenéje 1931, dallamfüggelék 15. sz.

új stílus egyre erősödő hatása. Az ú. n. lőcsei choreák között kettőben (ex C, ex E) visszatérő-formát, egyben (ex A) kvintváloszt s hozzá — mint e táncok nagyrészében — kanásznóta-szerű ritmust találunk; a Kájoni-kódex többi népi táncdarabja és a Vietórisz kódex már említett tánca (a későbbi „Ritka kertben...") határozott visszatérő formákat mutatnak (A_1 A_2 B A_2, A A B A). Egyik egyházi népének-dallam („Ó felséges Atya Isten") kvintváloszos, de háromsoros és éppúgy idegenből való átvételnek látszik, mint a nyilvánvalóan cseh eredetű Magdolna-ének („Magdalena mortuo Jesu"). Három másik („Feltámadt az új öröm napfénye", „Jer, mi dicsérjük a szép Szűz Máriát", „Küldeték Szűz Máriához az Gábriel angyal") viszont a lehető legközelebb áll az új stílushoz: mindhárom visszatérő-formájú, az első kettő hozzá még kvintváloszos is. Formájukat így jelölhetjük: A A^5 B C + A, A A^5 B A, A A B A (ahol B is annyiban A leszármazottjának látszik, amennyiben A^5 körül mozog). E jelentős emlékek mellett pedig szinte lépten-nyomon ott látjuk új stílusunk más jelentkező nyomait, máig élő népdalok első írásos emlékeit is: a Kájoni-Kódexben például a ma is kedvelt „Kánai menyegző" dallamát, Kájoni „Organo Missale"-jának egy „Dies Irae"-énekében a „Mikor én még legény voltam" szövegű új népdalunk ősét stb. Említsük még meg, hogy ugyanebben a körben, a Vietórisz kódex egyik virágénekében („Térj meg már bujdosásidból") találkozunk azzal a legfigyelemreméltóbb kísérlettel, amely a *régi* népdalstílus forma-elvének kibővítésével, kitoldásával, szinte szétrepesztésével igyekszik — bár csak egyetlen szöveg különleges igényei számára — újszerű formai megoldáshoz jutni.

Mindezek a szimptómák azután sűrűsödnek és súlyosodnak, amint a 18. századba lépünk. Hogy a kuruc daloknak — amennyire a későbbi feljegyzésekből eredeti alakjukra következtethetünk — egyik jórészt közös, szinte családi sajátossága a kanásznóta-forma, már Bartók észrevette s épp ezen az alapon hozta őket szoros kapcsolatba a későbbi verbunkos-zenével. Kvintváloszos és a visszatérő-szerkezet viszont idegen e dallamoktól; sajátos „stílus-közi" (azaz egyik stílushoz sem tartozó) helyzetük pedig általában alkalmas rá, hogy megzgondolkoztasson, nem bennük kell-e látnunk annak az idegenből átvett és többé-kevésbbé asszimilált zeneanyagnak javát, amelyet Bartók a maga stiláris osztályozásában C-osztálynak, vegyes osztálynak nevezett s amelynek magyarországi elterjedése szerinte *megelőzte* az új népdalstílus kialakulását. Magyarrá vált dallamokról van itt szó, amelyek azonban többé-kevésbbé világosan magukon hordják annak a bélyegét, hogy a Kárpát-medence népeinek bizonyos értelemben közös teremtményei. Ez a keveredés azután még fokozódik, amikor a 18. század második felében, 1760-tól kezdve feltűnnek a gazdag tartalmú diákos dalgyüjtemények, az ú. n. melodiáriumok. Ezeknek az anyagát, szám szerint 215 dallamot, Bartha Dénes tette közzé. „A XVIII. század magyar dallamai" c. könyvében (1935). A könyv dallamstatisztikáját Kodály készítette el; visszatérő-szerkezetű újtípusú dallamot összesen tíz százalékot talált benne, szám-szerint 21 AABA és egyetlen A'A^5BA formájút.[13] Ez a statisztika, igen csekély mértékben, azért módosítható, mert Bartha nem vette fel gyüjteményébe a rossz hangjegyezésű és nehezen olvasható „Dávidné Soltári" dallamanyagát. Egészítsük ki az ő idevágó példáit legalább egyetlen, innen származó dallammal, a „Kérlek rózsám, tekints rám kegye-

[13] Kodály Zoltán: A magyar népzene, 2. kiad. 1943. 71. l. 30. jegyzet.

sen" szövegűvel, amely azért lehet számunkra különösen érdekes, mert a 19. század egyik legnépszerűbb Petőfi-dalának, a „Juhászlegény, szegény juhászlegény" szövegűnek legkorábbi, fejletlenebb melódia-változata.[14] Hasonlítsuk most össze a melodiárium-anyag néhány tipikusan újstílusú dallamát: modernség dolgában első helyen áll egy hétéves háború-korabeli diák- vagy katonanóta, a „Prussz ának királya" (AA^5, BA); de nem állnak tőle messze a többi, ha nem is visszatérő, de legalább boltívesen visszahajló szerkezetűek sem, akár kvintválaszosak, akár nem: így a „Hol a házad, rózsám" és a „Szegény legény kinek nincsen", (AA^5BC, ill. $AA^5B_1B_2$), meg az említett „Kérlek rózsám" (AA^5BC, — ez a dallam a következő évtizedek folyamán már AA^5BA formában terjedt el!), vagy az „Oh már egyszer engeszteld meg" szövegű Amadé-változat (AABA). Kvintválasz és visszatérő-forma, egymással vagy külön-külön, kanásznóta-ritmus, dúr-moll-hangnemiség: az új stílus itt mindenképp igen határozottan jelen van már. S ami a 16. században még csak határozatlan benyomásunk volt, itt sokkal bizonyosabbá érlelődik számunkra: ezt a zenei nyelvet nem az írásos emlékek kezdeményezték, amelyekből ma tanulmányozhatjuk, nem a melodiáriumok indították útjára, hanem itteni nyomaiban már csak *visszatükröződik* egy világosan kifejlett, egyre uralkodóbb népi és népies dallamvilág.

Hátra van, hogy ez immár kétségtelenül kialakult dallamstílusnak terjedésmódját statisztikai összehasonlításokkal próbáljuk megállapítani. Ezt a munkát lényegesen megkönnyíti néhány adat, amelyet az újabb népdalkutatásnak köszönhetünk. A 19. század gyüjteményeinek élén, némileg retrospektív színezettel, ott áll Pálóczi Horváth Ádám nagyszabású népies dalgyüjteménye, az „Ó és új, mintegy ötödfélszáz ének". Ez a kb. 360 melódiát tartalmazó kézirat számításunk szerint félszázalék régi stílusú, nem egészen egy százalék újstílusú visszatérő-formájú és 13 százalék visszatérő szerkezetű vegyes dallamot tartalmaz (számszerint 2-t, 3-at és 48-at); egyébként, ha Bartók osztályozásmódját követjük, itt a dallamok 98 százalékát nevezhejük C-osztálybelinek. Állítsuk össze táblázatba:

Pálóczi Horváth Ádám (1813)

Műdal- és vegyesosztály	95 %
Visszatérő-szerk. új népdal és visszatérő-szerk. műdal	13 %
Ebből újstílusú népdal, visszatérő	0.8%
Régi stílusú dallam	0.5%

A negyvenes évek egyik érdekes dalgyüjteményéről, Szalontai Madass Sándornak az Erdélyi Múzeum kézirattárában őrzött „Dallos Könyv"-éről[15] ezidőszerint csak relatív statisztikát készíthetünk: a mintegy 120 dallamot tartalmazó kéziratnak 44 dallamát tudtuk kimásolni 1925-ben. E 44 dallam alapján a következő statisztikát közölhetjük:

[14] Szabolcsi B.: A magyar zene története kézikönyve 1947. példatár 70. A dallamot állítólag Erdélyi János „fogta rá" Petőfi szövegére 1845-ben. L. Major Ervin: A népies magyar műzene és a népzene kapcsolatai, Budapest 1930. 16.

[15] Kótás (DALLOS KÖNYV) a' víg Társaságokban (való Haszonvételre) öszve szedte, rész szerint magyarra fordította (kótára tette, és le irta) Szalontai Madass Sándor. — Kolozsvár, Erdélyi Múzeum kéziratára 1531. sz. (1925-ben használhattam.)

Szalontai Madass Sándor (1840—50)

Újstílusú népdal	11 %
Idegen dallam	13.5%
Újabb népies anyag	18 %
Műdal	57 %

Meglehetősen kedvezőtlen a statisztika, amelyet Bartók 1924-ben a 19. század legfontosabb népdalgyüjteményeiről (Mátray, Szini, Bartalus, Kiss) összeállít: kb. 1000 dallam között csak 48 újstílusút, tehát ötszázaléknyit talált, közülök Mátrayban alig néhány példát.[16] Itt azonban meg kell gondolnunk, hogy Bartók az „új stílus"-t egyidőben igen szigorúan fogalmazta; az idevágó anyag jelentékeny része az ő osztályozásában épp ezért a C-csoportba került. Úgy hisszük azonban, történeti szempontból helyesebb képet kapunk a magyar népdalkincsről, ha az ő C-osztályának legalább két-három alosztályát, a legerősebben magyarcs jellegűeket, kiemeljük abból a „vegyes" kategóriából és odasoroljuk a B-csoport, tehát a szorosan vett új stílus mellé. (Bartók később maga is tett ilyen megkülönböztetést.) De ne is revideáljuk Bartók statisztikáit, elég lesz itt ha egy nála figyelembe nem vett, gyengébb, de szintoly jellemző népdalgyüjteményt veszünk elemzés alá, Limbay Elemér—Bolla Gábor: „Magyar Dal-Album"-ának első hangjegyfüzetét, 1879-ből. Ennek a statisztikája hozzávetőlegesen így alakul:

Limbay (1879)

Újstílusú népdal	38%
Műdal	62%

Végezetül pedig állítsuk ide azt a négy statisztikai kimutatást, amelyet részben Bartók, részben a fiatalabb gyüjtők állítottak össze az új magyar népdalgyüjtemény, illetve saját gyüjtésük alapján, 1920 óta. Eredményeik egymástól különbözni látszanak, holott alapvető eltérés nincs közöttük; részleteik pedig mindenképp érdekesek. Bartók 1924-ben megjelent könyvének (A magyar népdal) adatai szerint az A és B osztály, tehát a régi és az új stílus aránya a következő: 75% régi, 30% újstílusú dallam. Kodály — 1937-ben — körülbelül 7%-ra tette a régi stílus, 28%-ra a visszatérő szerkezetek arányát a mai magyar népzenében (annak megjegyzésével, hogy az „állandóan hallható" anyagnak előbbi 20, utóbbi 80 százalékát teszi ki.) Említettük azonban, hogy Bartók C-osztályából is sok minden idekívánkozik (nevezetesen a C. II., C. IV. és C. V. alosztály dallamai); ez összesen további 16 százalékot jelent, ami együttvéve 46 százalékra, tehát kb. a teljes anyag felére emelné az új stílus mennyiségét. Megerősíti ezt Bartóknak az a későbbi statisztikája, amelyet „Népzenénk és a szomszéd népek zenéje" c. munkájában, 1934-ben közöl: eszerint 9% a régi, 30% az új stílus, 23% a C-osztály magyarcs anyaga, 38% a C-osztály idegenszerű anyaga.[17] Ha itt a vegyes osztály magyaros anyagát ismét hozzászámítjuk az új stílushoz, 53%-ot kapunk, tehát megint csak a teljes magyar népdalanyag felerészét. De nézzük az újabb statisztikákat is. Varjas Lajos Ájban (virágzó népzenéjű falu) 1940-ben 5% régi, 33% újstílusú dallamot, 50%

[16] A magyar népdal 1924. XXXVII. és XLV.

[17] Népzenénk és a szomszéd népek népzenéje 9.

műdalt talált; Járdányi Pál Kidén (hanyatló zenéjű falu) 1942-ben 3,5% régi, 25% újstílusú dallamot, 72% műdalt mutat ki. Mindketten szigorúan fogalmazták az új stílus ismérveit és ezért eltérésük a fentközölt statisztikától jórészt csak látszólagos; lazább fogalmazás szerint a műdalnak vett anyag egyrésze is odakerülhet még az új stílushoz, úgyhogy az egyik helyen sem maradna el lényegesen a fentebb kapott 50% mögött. De még ha feltesszük is, hogy a mai népdal országos statisztikájában az új stílus aránya nem haladja meg a 30—40 százalékot, lehetetlen figyelmen kívül hagynunk, hogy a „műdal"-kategóriában összefoglalt népdalszerűtlen anyag állandóan morzsolódik és asszimilálódik a falu élő gyakorlatában, ami azt jelenti, hogy jórésze állandóan „útban van" az új népdalanyagba való beolvadás felé. Ne felejtsük el, hogy a 17—18. századi kéziratokban több olyan dallamra bukkantunk, amely *akkor még* idegenszerűbb, népdalszerűtlenebb volt, s csak azóta hasonult át, azóta öltött népdalszerűbb formát; az áthasonító, befogadó és vele növekedő réteg pedig minden esetben az új népdalstílus rétege.

Statisztikánk végére értünk; összefoglalásul megállapíthatunk annyit, hogy az új népdalstílus, mióta teljesen kiforrott a 18. század második felében, rohamos gyorsasággal hódította meg az ország népét a 19. század kezdete óta. Terjedése, térfoglalása 1800 és 1850 között éppoly ugrásszerűnek látszik, mint 1850 és 1900 között. Ha a gyűjteményeknek hihetünk, száz esztendő alatt 1—2 százalékról 30, 40, vagy 50 százaléknyira (sőt, mint említettük, az állandóan hallható anyagnak 80 százalékára) nőtt meg a magyar népdalkincsében; s hogy újabb életéről, mai terjeszkedéséről nem tudunk többet, talán csak azon múlik, hogy még jól látjuk azt az idegenszerű zenetömeget, amelynek feldolgozása, épp az új népzene révén, napjainkban folyik s amely épp ezért megnehezíti a mai *élő* népdal, a legújabb népi dallamkincs felismerését és elhatárolását. Arról azonban már megközelítő képünk lehet, milyen példátlan feldolgozó és áthasonító munkát végzett ez az új stílus a múltban: láthattuk, hogy felszívódtak belőle a régi magyar tánczene, a kuruc dalok, a kollégiumi stílus", a verbunkos, majd a népies magyar műdal, a csárdás- és népszínműzene, sőt legújabban már az 1900-as városi könnyű-zene emlékei is. Ha volt valaha népi stílus, melyre rámondhatjuk, hogy vitális hogy egy nép rendkívüli életerejét példázhatja, helytállását nehéz viszonyok között és kibontakozását a válságból: az bizonyára épp az új magyar népzene. Most, hogy kibontakozásának útját vázlatosan áttekintettük, talán pontosabban tudjuk feltenni és megválaszolni a keletkezésével és kibontakozásával összefüggő történelmi és társadalmi kérdéseket is.

(Folytatjuk.)

Szabolcsi Bence

A népdalkiadvány kérdéséhez

— Hozzászólás —

Úgy gondolom, hogy a nagy magyar népdalkiadvány akkor tesz eleget a reáváró nagy feladatoknak, ha Bartók Béla utolsó zenei rendszerezésében kerül nyilvánosságra.

A magyar népzenetudomány tudományos jellegű dallamgyüjteménynek eddig két kiadványt ismer el: Bartók Béla „A magyar népdal"; Bartók—Kodály: „Erdélyi magyarság" (150 népdal) című munkáinál átfogóbb és jelentősebb mű 1924 óta nem született és az azóta megjelent jelentősebb népzenei elméleti munkák e két gyüjtemény dallamanyagára támaszkodnak. Ebből természetszerűleg következik: Bartók Bélának már az 1924-es rendszerezése is tudományos értékű, megbízható rendszerezés. Világos, hogy még inkább annak kell lennie későbbi formájában, ahogyan Bartók eredeti rendszerezését a 30-as évek második felében átdolgozta és továbbfejlesztette.

A Szovjetunióban az SzK(b)P ismert zenei határozata óta egy sor régi népdalgyüjtemény (Csajkovszkij, Rimszkij-Korzakov, Muszorgszkij, Balakirjev, Ljadov, Lisztopádov, Orlov, Kasztálszkij stb.) új kiadása, vagy nem egy esetben első kiadása jelent meg.

A nagy orosz nép zenei klasszikusainak népdalgyüjteményeit azért adták ki újra, mert napjaink zenei életében is példaképül állíthatók a zeneszerzők elé és mert tudományos szempontból megbízhatók.

Véleményem szerint Bartók Béla és Kodály Zoltán népdalgyüjtése leginkább értékesíthető örökségünk a népzene területén. Úgy hiszem, hogy a mi állásfoglalásunk hasonló lehet ebben a kérdésben a Szovjetunióéhoz.

„Új rendszerezési módszer kialakítása", a rendszerezés „megjavítása" ürügyén a nagy magyar népdalkiadvány megjelenése húzódik, holott zenei életünk fejlődésének, a tömegek egyre fokozódó zenei igénye kielégítésének egyik alapvető feltétele a kiadvány gyors és haladéktalan megjelentetése. A gyüjtemény tudományos jellege *nemcsak* a benne szereplő dallamok sorrendjétől függ. Nem szabad tehát késleltetni a munkát sorrendi összeállítással kapcsolatos vitákkal, hiszen, mint már mondottuk, Bartók rendszerezése sorrendi szempontból egyértelmű és helyes, másrészt pedig ez a kérdés a mű megjelenése után új „tartalomjegyzék", vagy „mutató" kiadásával is megoldható. Ez a módszer annál is inkább előnyös, mert az ilyen „mutatók" összeállításánál zenei közvéleményünk széles rétegeinek segítő bírálata is közreműködhet.

Nem helytelen a gyermekdalok első csoportba illesztése. De itt is fontossági sorrendet kell megállapítani, — nem az egyes részek sorrendjét, hanem megjelenését, kiadását illetően. Sztálin műveinek

éppen a napokban adták ki magyarul 11. kötetét, a soron következő 4. kötet helyett azért, mert a szocializmust építő országunkban a 11. kötetben foglalt kérdések a fontosabbak, ezek vannak elsősorban napirenden.

Ugyanez az elv kell, hogy vezessen bennünket a népdalgyüjtemény egyes köteteinek megjelentetésénél is. Az új magyar műzene kialakítása szempontjából egyik fiatal zeneszerzőnk véleménye szerint igen fontos volna például a hangszeres népzene gyüjteményes kiadása. Nyilván zeneszerzőinknek egész sor hasonló kívánsága van, csak meg kellene hallgatni őket.

Rövid ideig betekintésem volt a kiadvány előkészítő munkálataiba. Az a tapasztalatom, hogy nem minden munkatárs veszi tudomásul, hogy ma már nem csűri-csavarja az a Tudományos Akadémia a kiadás kérdését, amellyel Bartók Bélának és Kodály Zoltánnak hosszú és kilátástalan harcot kellett vívnia a gyüjtemény megjelenése érdekében. Ma a Népművelési Minisztérium soronlevő feladatai között igen fontos helyet foglal el a nagy magyar népdalgyüjtemény megjelentetése. Bármennyire szeretnék is egyesek, hogy a gyüjtemény kiadása csak a vele foglalkozó keveseket és a külföld (értsd: Nyugat) tudományát érintse, egész magyar dolgozó népünk érdeklődéssel kíséri és türelmetlenül várja a gyüjtemény megjelenését. Szükséges tehát a munkamódszer észszerűsítése és alapvető megváltoztatása. Véleményem szerint az előkészítő munkálatokba új erőket is be kellene vonni, az ott dolgozókat pedig más munkájuktól fel kellene szabadítani, hogy teljes erejükkel ezt az igen fontos munkát végezhessék. Természetes, ennek a gyüjteménynek megjelenésével a magyar népzenetudomány munkája nem fejeződik be, hanem ellenkezőleg: elkezdődik egy soha nem látott méretű tudományos munka, a magyar népdalkincs felkutatása és rendszerezése érdekében. Bartók és Kodály tanítását, szempontjait tovább lehet és az új viszonyok között tovább is kell fejleszteni. A magyar népdalgyüjtés egyik elsőrendű feladata pl., hogy állandóan figyelemmel kísérje az új életünket kifejező népdalok születését. A vizsgálódás szempontjából is feltétlenül tanulni kell a szovjet népzenetudomány szakembereitől. Ők ugyanis nem húznak éles válaszfalat a népdalok szövege és dallama közt. A népzenét nem szakítják elemeire, hanem összefüggésükben, egymással való kapcsolatukban vizsgálják, anélkül, hogy ez egyes részletkérdések tanulmányozásának rovására menne. Hogy ezen a téren sok a tennivaló, azt Kodály Zoltán, a „Magyar népzene" előszavában már 1937-ben írta: „Nem kell fonográf a szöveg és a dallam viszonyának vizsgálatához. Hogy ebben tisztán lássunk, még sok adatra van szükség."

Ezeknek a feladatoknak megoldását nagyban előrelendíti a Bartók-rendszerezte népdalgyüjtemény megjelenése is. A dolgozó néppel szembeni felelőtlenséget és az új magyar kultúrával szembeni közömbösséget mutat, akarva-akaratlanul ellenséges cselekedetet jelent, ha az egyetemes magyar népdalgyüjtemény ügyét áltudományos problémák felvetésével húzzuk-halasztjuk. A kiadvány minél előbbi megjelenésével teljesíthetik csak a magyar népzenetudomány művelői nem a nyugati „tudomány", hanem a magyar dolgozó nép felé kötelességüket.

Víg Rudolf

N. J. Mjaszkovszkij 1881—1950

Nagy veszteség érte a szovjet művészetet. Korunk egyik legnagyobb zeneszerzőjének szíve szűnt meg dobogni. Meghalt Nyikolaj Jakovlevics *Mjaszkovszkij*.

Egyike volt a legkiválóbb, legeredetibb művészeknek. Életműve fontos határkövet jelent a 20. századi orosz zene fejlődésében, a szovjet zene történetében.

Mjaszkovszkij művészete különösen világosan mutat rá arra hogy milyen híven ápolta a szovjet zeneművészet a klasszikus orosz muzsika legszebb hagyományait.

Mjaszkovszkijt mint zenészt, roppant sokoldalúság és mélységes elviség jellemzi. Nehéz lenne olyan szovjet zeneszerzőt említeni, különösen moszkvait, aki ne kérte volna ki Mjaszkovszkij tanácsait. Jártak hozzá zeneszerzők, zenei előadók, kritikusok és zenei szakemberek, tanulók, olyanok is, akik nem az ő növendékei voltak. Mjaszkovszkij mindenkivel szívesen megosztotta mélyreható ismereteit.

Mjaszkovszkij 1881-ben született. Apja, aki katonai mérnök volt, fiát ugyanerre a pályára szánta. De ő ifjúkorától fogva a zenéhez vonzódott, arról álmodott mint igazi hivatásáról. 1906-ban beiratkozott a pétervári Konzervatóriumba és 1911-ben fejezte be tanulmányait. Tanára *Ljadov* és *Rimszkij-Korzakov* volt. Zeneszerzői munkásságát az első imperialista háború szakította félbe. A fronton katonai mérnökként teljesített szolgálatot.

Az Októberi Forradalom után csakhamar leszerelt. Moszkvába utazott, ahol teljesen az alkotó munkának szentelhette életét.

Mjaszkovszkij hatalmas alkotóutat tett meg. Voltak nagy művészi sikerei, de néha bizony kudarcai is. A zeneszerző azonban sohasem igyekezett könnyű eszközökkel legyőzni a felbukkanó nehézségeket. Ebben van művészetének egyik legértékesebb, legjellemzőbb sajátsága. Évek hosszú során át mindig az volt Mjaszkovszkij alkotói keresésének sajátos vonása, hogy igyekezett az igazságnak megfelelően kifejezni napjaink témáját a szimfonikus és kamarazene művészi formanyelvén.

Mjaszkovszkij egyik legelső szimfonikus műve a népszerű Ötödik szimfónia (1918). Ez az alkotás szorosan kapcsolódik a szerző fronton eltöltött éveinek élményeihez. Sok eredeti népi dallamot gyűjtött hozzá Ukrajnában. A szimfónia legfőbb érdeme a közvetlen, dalszerű kifejezésmód.

Legjobb kamarai alkotásai közé sorolható számos vonósnégyes, így az ötödik (1939) és a kilencedik (1943), amelyet Sztalin-díjjal jutalmaztak; néhány dal — például „Dal Leninről", a Sztálinnak szentelt „Teljes szívemből" — valamint két románc-ciklus. A Nagy Honvédő Háború idejéből való művei közül különösen nevezetes a széleslélekzetű, gazdag dallamvilágú huszonnegyedik szimfónia és a csellóverseny, amelyért a szerző harmadszor kapta meg a Sztalin-díjat.

A SzK(b)P Központi Bizottságának 1948 február 10-én kelt határozata, amelynek óriási történelmi jelentősége van az egész szovjet zenében, lehetővé tette Mjaszkovszkijnak, hogy végiegesen a realizmus útjára térjen. Világosan mutatja ezt a hangversenyeken nagy sikert arató, csellóra és zongorára írt második szonátája. Ezt a Sztálin-díjjal jutalmazott művet 1949-ben írta.

Mjaszkovszkij szigorúan igényes és munkájáért lelkesedő művész volt. Ezek a tulajdonságok világosan megmutatkoznak sokoldalú társadalmi és zenei vonatkozású alkotóéletében. Utolsó napjaiban is intenziven dolgozott. A legutóbbi két év alatt írta meg huszonhatodik és huszonhetedik szimfóniáját ezenkívül szimfónikus szvitet komponált tánctémára, megírta tizenharmadik vonósnégyesét és még sok más művet.

Nagyjelentőségű Mjaszkovszkij többéves pedagógiai munkája. A zeneszerzés-tanszak tanára volt a Csajkovszkijról elnevezett Moszkvai Állami Konzervatóriumban. Nagy tapintatot tanusított a fiatal zeneszerzők alkotó egyénisége iránt, segített tehetségük kifejlesztésében. Így nem csodálható, hogy tanítványai között különböző egyéniségű és alkotói irányú zeneszerzőket találunk. Mjaszkovszkijnak igen sok tanítványát ma már mint kiváló zeneművészt ismerjük (*N. Budaskin, V. Sebalin, B. Mokrouszov, J. Golubev, V. Fere, P. Pejko* és mások).

A szovjet zene művelői előtt követendő példaként áll Nyikolaj Jakovlevics Mjaszkovszkij őszinte odaadása a drága szovjet zene iránt, fáradhatatlan munkássága, hihetetlen energiája, alkotó törekvése a szovjet valóság legfontosabb jelenségeinek mélyreható tolmácsolására, a szovjet művészet nagyságáról és további virágzásáról alkotott hajlíthatatlan meggyőződése. Nyikolaj Jakovlevics Mjaszkovszkij ragyogó alakját örökre megőrizzük emlékezetünkben.

(*Szovjetszkoje Iszkusztvo*, 1950. aug. 12.)

A Magyar Zeneművészek Szövetségének részvéttávirata

A Magyar Zeneművészek Szövetsége Mjaszkovszkij halála alkalmából a következő részvéttáviratot intézte a Szovjet Zeneszerzők Szövetségéhez:

„Szovjet Zeneszerzők Szövetsége, Moszkva.

Mély megilletődéssel fogadtuk szeretett és nagyrabecsült kollégánk, N. Mjaszkovszkij váratlan halálának hírét. Műveit Magyarországon is sokan ismerik és nagyraértékelik.

Az a mély kapcsolat, amellyel a nagy orosz klasszikus hagyományokhoz viszonyult, az a férfias egyenesség, amellyel a dolgozó szovjet nép mellé állt, az a szerető gondoskodás, amellyel tudásának és tehetségének legjavát a jövő zeneszerzőinek átadta, nemes, követendő példakép a magyar népi demokrácia zeneművészei számára is. Nagy kultúrája, magas művészettel felvértezett alkotó tehetsége érzékenyen hiányozni fog mindnyájunknak a haladás és béke táborában. Halála legfájdalmasabban Önöket, személyes barátait, hosszú évtizedek munkájában és küzdelmeiben összeforrt kollégáit és tanítványait érinti.

Fogadják mély részvétünket

elvtársi üdvözlettel
Szabó Ferenc,
a Magyar Zeneművészek Szövetsége
ügyvezető elnöke.”

Népzenekutatás Romániában

A román népzene határtalanul gazdag. Csak részben tárták fel eddig, mégis a máig összegyűjtött anyag a világ egyik leghatalmasabb népzenei gyűjteményét képezi. A *Bartók* által elkezdett fonográffal való gyűjtést többen folytatták, elsősorban Constantin *Brailoiu*. Az ő hengertára képezi alapját a mintegy két évvel ezelőtt Harry *Brauner* vezetése alatt megalakult bukaresti folklór-intézetnek. Ez azonban nem csupán a zene gyűjtőközpontja, hanem a népi táncé és költészeté is. A kutatás középpontjában mégis a népzene áll. Muzsikus számára minden képzeletet felülmúló paradicsom a bukaresti intézet. Egyik része egyemeletes villában foglal helyet. A földszinten egy kisebb előcsarnokot találunk. Ebből nyílnak: a könyv- és hengertár (mely két szobát foglal el — egyikben dolgoznak a lejegyzők, a másikban a tudományos munkát végzők), a lemeztár (ez nagyobb terem, hatalmas zenegéppel és székekkel a hallgatóság részére) és a laboratórium, ahol a felvételeket végzik (elektromos felvevőberendezésekkel) — ugyanott van a fonográfokat javító műhely is. Az emeleten foglal helyet az iroda, a könyvtár egy része és az igazgató, valamint helyettesének lakása. Pár házzal odébb külön épületben tartja próbáit az intézet népi zenekara, közelben, hogy kapcsolatban maradjanak a főépülettel, de elég távol ahhoz, hogy az átszűrődő zene ne zavarja a lejegyzők munkáját.

Gyűjteményük hatalmas: 12.000 fonográfhengerük van, több mint 35.000 dallammal. A gyűjtésben megvalósították a Bartók által óhajtott módszert: muzsikus, nyelvész, táncos, szociográfus, sőt filmes társul egy-egy gyűjtőút alkalmával. A népzenét nem választják külön a népélet többi megnyilvánulásától, hanem a hozzátartozó szokásokkal együtt vizsgálják. Ez a román népzenében sokkal könnyebb, mint a magyarban, mert több a szokásokhoz csatlakozó dallam. Hogy a szokás-, szöveg-, dallam-, táncegységet jobban vizsgálhassák, igen részletes kérdőívet fektetnek fel minden énekesről. A jelenleg folyó gyűjtések legtöbbnyire monografikus jellegűek. Legutóbb *Halaucesti* moldovai és *Kovaszinc* aradmegyei falvak anyagát gyűjtötték össze. Halaucesti lakosságának fele nyelvében és zenéjében elrománosodott csángó. Kovaszinc tiszta román. A faluban villanyvilágítás. Mintegy 40 éve működő helyiérdekű villamosvasút köti össze Aradd al. A népviselet jóformán kiveszett. Ennek ellenére a román népzene legrégibb formái élnek itt: minden asszony tud siratót, a cigánybanda olyan stílusban játszik, mint a Bihari hegyek legeldugottabb falvaiban. A néhány kilométer távolságban fekvő Gyorok községben viszont foxtrottot táncolnak bál alkalmával. Ilyen különös jelenséggel sokszor találkozik az ember Romániában. Magyar vidékeken is. Így *Járdányi* a Borsa egyik mellékvölgyében, félreeső helyen fekvő Kidén, erősen elvárosiasodott dallamvilágot talált. Ugyanakkor a Borsa és a Szamos találkozásánál fekvő Válaszút községben igen nagyszámban élnek régi stílusú dallamok, annak ellenére, hogy a falu vasút és országút mellett fekszik, nem messze Kolozsvártól. Ehhez hasonlít az a jelenség is, hogy a leghagyományosabb román népi szokások és zene egyik legjobb lelőhelye különösképpen Bukarest közvetlen környéke. De magába a fővárosba is beszivárog ez a muzsika: utcán, kocsmában

gyakran hallani az ősi „cantec lung"-ot. Dudással is találkozik az ember külvárosi kocsmákban.

Az intézet a gyüjtések során gondot fordít a kiemelkedő tehetségek felkutatására. A legkiválóbbakat felhozzák a fővárosba és besorolják az intézet népi zenekarának tagjai közé. A zeneileg tehetséges gyermekek sorsára ügyelnek, ezeket művészeti szakiskolákba iratják.

Az elmúlt évek folyamán hengerre vett anyag jórészét még nem jegyezték le. Ezt most gyors ütemben pótolják. Tíz-tizenkét fonográf mellett dolgoznak nap mint nap a lejegyzők. Ezek túlnyomórészben nők, nemrég végzett, vagy még főiskolát végző muzsikusok.

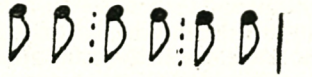
Eddig egyszólamú darabokat jegyeztek le (énekes és hangszeres anyagot). De a felvételek egy része népi együttes („taraf") által szolgáltatott muzsika, mely többé-kevésbbé harmonizált, ezenkívül heterofóniát mutat. Míg eddig megelégedtek e felvételek felső dallamának lejegyzésével, most néhány merészebb folklorista nekivágott a többszólamú lejegyzés súlyos munkájának. Egyikük e célból megtanult kobzon játszani, mert e hangszer (mely majdnem mindegyik népi együttes harmóniatöltő szerszáma) szólamát csak úgy képes lejegyezni, ha ismeri ujjazatát, a lehetséges többesfogásokat (gyakori prímek és oktávák). Egy másik pedig rendszeresen hallgatja az intézet zenekarának próbáit, s nemsokára befejezi az egyik játszott tánc teljes lejegyzett partitúrájának elkészítését. Ez roppant feladat, ha meggondoljuk, hogy a zenekar a fúvós, vonós és pengetős hangszerek sokféle fajtáját foglalja magában, melyek a heterofónia és a harmonizálás keverékét állítják elő. Pl. az első hegedű csoportja ugyanazon dallamot játssza, de a szólam 8—10 muzsikusa másképpen és másképpen cifrázza. A partitúrában mindezt fel kell tüntetni. Ezért a lejegyző hol ide, hol oda ül a próbákon, napokat töltvén el minden hangszercsoport, sőt minden játékos mellett.

A lejegyzésben nagyjából a bartóki jelölésmódot követik (módosítójeleket és cifrázatokat illetően). A g-finálisos írásmódtól azonban eltértek. Ez az álláspontjuk vitatható. Szerintük ez az írásmód túlsok módosítójel használatához vezetne. Úgy jegyzik le a dallamokat, hogy *a)* minél kevesebb legyen a módosítójel, *b)* violinkulcsot használva, a dallam lehetőleg a vonalrendszeren helyezkedjék el, segédvonalak nélkül. Ezt az is indokolja, hogy nem rendszerezik a dallamokat sorvégek szerint, mivel a román népzenében a sorok száma — a magyarral ellentétben — rendkívül változó, főcezura megállapítása erőltetett volna, tehát a kadenciák nem adnak összehasonlítási, rendszerezési alapot.

Mivel valamennyi román népdal — mint ahogy azt már Bartók megállapítja — biszillabikus, azaz hangsúlyai így oszlanak meg:

(függetlenül a szöveg természetes prozódiájától), ezért a lejegyzésben olyan ritmusrendszert használnak, ami kifejezze a dallamok eme sajátságát. Ez a ritmusváz a hatszótagu soroknál:

a nyolcszótagúaknál:

N. B. Az utolsó szótag hiányozhat, így egy szótag maradhat az utolsó ütemben — az ilyen öt-, illetve hétszótagú dallamok nem külön alakulatok, hanem a hat-, illetve nyolcszótagúak függvényei.

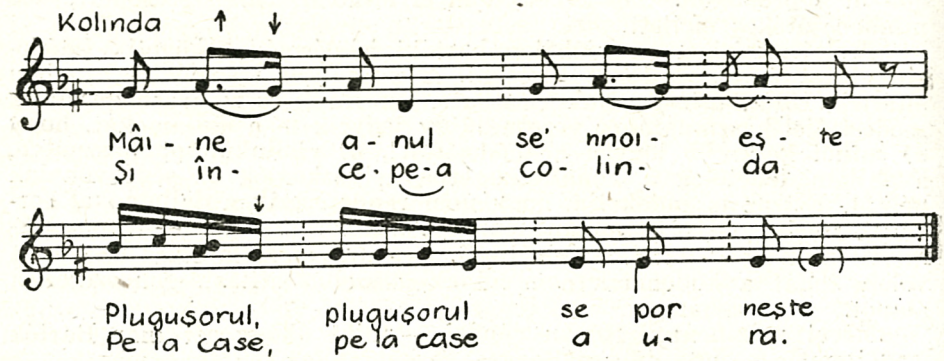
A ritmusegység a nyolcadérték.

Példa a ritmuslejegyzésre:

(A szöveg fordítása: „Holnapi (?) Szent László tartson meg minket, sok jóval. Sok szerencsét nektek is és valamennyi házbélinek. Amennyi szalma a háztetőn, annyi rézpénz az asztalon...")

E példából látható, hogy a ritmusváltozást a nyolcadértéktől való eltéréssel fejezik ki. Szóismétlés esetén több szótag kerülhet egy taktusba. Pl.:

(„Holnap megújul az év, megindul a kis eke, a kis eke. És elkezdik a kolinda-járást a házaknál, a házaknál a minden-jót-kívánást." — A kis faeke a kolinda-járás tartozéka — talán a termékenység varázseszköze?)

A dalokban gyakran előforduló refrének, valamint a gyerek- és varázsdallamok nem követik mindig a biszillabikus hangsúlyozást, ezért rájuk nem alkalmazzák e lejegyzési rendszert. (Természetesen a hangszeres zenére sem.)

Mivel a régebbi lekótázások még nem alkalmazkodtak e követelményekhez, a lejegyzők munkájának fontos részét képezi a régebben gyüjtött és leírt dallamoknak biszillabikus rendszerre való átírása.

Nagy gondot fordítanak a gyüjtött anyag egy részének népszerűsítésére. Ezt elsősorban csodálatosan gazdag lemeztáruk révén érik el.

Több mint 1500 lemezük van, kb. 3500 dallammal. E lemezeken megtaláljuk a román népzene valamennyi műfaját, tehát: varázsénekeket, a halotti-, mennyegzői-, aratási-szertartások dallamait, kolindákat, alkalomhoz nem kötött dallamokat (balladákat, doinákat és egyéb énekeket), valamint énekes és hangszeres táncokat. Kivételt csupán a gyerekdalok képeznek, ezeket még nem vették lemezre. Legérdekesebb az igen bő hangszeres gyüjteményük (virtuóz furulya-, duda-, hegedűstb. darabok, valamint többszólamú muzsika: népi együttesek, gyakran énekkel). Mivel nagy anyag gyült össze, mégpedig az ország legkülönbözőbb vidékeiről, azt a gondolatot vetették fel, hogy lemezalbumokat készítenek egy-egy területről. Így készült el a C. Brailoiu által összeválogatott első ilyen sorozat, mely Tara Quasului (Avas-hegység vidéke, Szatmár megye) dalait és táncait tartalmazza. Ez a román népzene egyik legkülönösebb, leginkább primitívebb vidéke: csak egyszólamú muzsika, vad táncok. Az ellenkező végletet képviseli a rune-i taraf-ról készült lemezsorozat (Rune község, Gorj megye, Olténia), mely a népi harmonizálás legfejlettebb példáit tartalmazza (hegedűk, koboz, bőgő, szólóének).

A hatalmas lemeztár rendelkezésére áll mindenkinek, aki csak ellátogat az intézetbe. Állandó forgalom van itt. Zeneszerzők jönnek, ha feldolgozáshoz vagy egyéb kompozíciókhoz dallamra van szükségük. Pl. valaki bejön azzal, hogy művében a havasi kürt hangját szeretné jellegzetes dallammal megelevéníteni. Erre felnyitják a katalógust, kikeresik az összes havasi kürtfelvételt, és a komponista végighallgathatja valamennyit.

A népzene közkincsétételét elősegíti a rádióval való szoros együttműködés. Állandóan küldenek lemezt adásra. Így a rádió műsorán — bár akad városi „népies" zene (ahogy ők nevezik: „muzica lautareasca") is, mégis igen sok eredeti népi zene szerepel. Könnyebb a dolguk, mint a magyar rádiónak: nem kell a népzenét feldolgozniuk, mert az a tarafok előadásában már megharmonizáltan jelentkezik — s a rengeteg lemezfelvétel bő választékot nyujt.

A népzene másik népszerűsítő eszközéről, az intézet népi zenekaráról nem számolok be, mivel nemrég Pesten jártak. A román falusi együttesek harmonizálásmódja eltér a népi zenekar stílusától, amennyiben ritkábban használnak funkciós akkordfűzést, s a szűkített szeptimhangzatot sem ismerik. Ehelyett egy jellegzetes népi harmonizálási stílusban muzsikálnak, hosszan, orgonapontszerűen tartott, javarészt tercnélküli akkordokkal, ostinato-technikával, s egy különleges hangzateltolással, ami abból áll, hogy a tonikai akkordot durjellegű daraboknál nagyszekunddal magasabban, molljellegűeknél pedig nagyszekunddal mélyebben fekvő hangzat váltja fel. Néha azonban a különböző hangszerek különböző irányban végzik ezt az akkordeltolást, ami érdes disszonanciákhoz vezet.

Az intézet kihalófélben levő népi hangszerek feltámasztásáról is gondoskodik. Így a multban az egész ország területén összesen 6—7 pánsípos működött. Hogy e rendkívül értékes hangszert felkarolják, elkezdtek ilyen sípokat készíteni, és több muzsikus megtanulta a kezelését. Ugyanígy járnak el a kobozzal — gitárosokat kobozjátékra tanítanak. Az intézet keretén belül iskola működik népzenészek képzésére, népi hangszerek tanítására. Jelenleg négy hangszert tanítanak itt, pánsípon és kobzon kívül furulyát és cimbalmot.

Ami a román népzene kialakulását illeti, eddig egy ilyen tárgyú tanulmány jelent meg: *Ciobanu* igen érdekes írása a kolindák eredetéről. Ugyancsak Ciobanu dolgozik egyes jellegzetes dallamfordulatok összevetésén. *Cocisiu*, az intézet egyik legkiválóbb munkatársa jelen-

leg Bartók „Népzenénk és a szomszéd népek népzenéje" c. művét fordítja románra.

Népdalgyüjtemények nem jelentek meg jó pár éve.

A szövegek tanulmányozása terén *Bârlea* végzett érdekes kutatásokat egy betyárballada szövegének variánsaival kapcsolatban. Harry *Brauner* az 1907-es nagy román parasztforradalmat megéneklő balladákról írt igen értékes tanulmányt.

A román népzenére jellemző, hogy nem ismeri azt az éles határvonalat a város és a falu muzsikája között, mint a magyar zene. Ezt az okozza, hogy a román falu és város között kevésbbé mély az elkülönülés, mint nálunk. Az ország csak az utóbbi évtizedekben kezdett iparosodni, hirtelen, és így a városban dolgozó munkásság javarésze faluról áramlott be, s elhozta magával gyermekkorának falusi zenéjét. Így került a népzene a városba, így telítődött a városi cigányegyüttesek muzsikája népi elemekkel. Ezért találunk olyan átmeneteket a népi zene és a népies műzene között, amelyekről nehéz megállapítani, hogy hová tartoznak. Hozzávetőlegesen a következő fokozatokat találjuk:

1. Egyszólamú, kíséretnélküli népzene.

2. Heterofón hangszeres zene, akkordikus töltőszólamok nélkül. Orgonapont vagy ostinato a basszusban.

3. Heterofónia+nem-funkcionális népi harmonizálás. Kisebb együttesek (tarafok). Találunk román parasztegyüttest, de számos falusi cigány-taraf is ebben a stílusban muzsikál.

4. „Külvárosi zene" („muzica de mahala"). A külvárosi tarafok már kizárólag cigányzenészekből alakulnak. „Népies" dallamok mellett eredeti népi dallamokat is ismernek (beáramlás), harmonizálásuk azonban már funkcionális, bár játékmodorukban még megőriznek egyes elemeket a falusi tarafok stílusából, így a jellegzetes ingabasszusokat.

5. Népies szalonzene.

E fokozatok nem határolhatók el élesen. Az átmenet egyikből a másikba észrevétlen.

*

Nagy gondot fordítanak a Romániában élő másnyelvű népek zenéjének gyüjtésére. Ez a régi soviniszta rendszer idején elképzelhetetlen lett volna, és egészében a szocialista nemzetiségi politika vívmánya. A magyar népzene kutatására Kolozsvárott létesítettek gyüjtőközpontot, *Szeghő* Júlia, a kiváló népdalénekesnő igazgatása alatt. A gyüjtési munkát *Jagamas* János, Erdély legjobb népzenei szakembere vezeti. Eddig kb. 2000 dallamot gyüjtöttek össze. Jelenleg egy kalotaszegi falu — Inaktelke — teljes anyagának monografikus feldolgozását végzik. Ezt fogja követni egy moldovai csángó gyüjtőút. A további, s még fontosabb feladat azonban egy széki gyüjtés minél alaposabb elvégzése, mert Szék talán a magyarlakta terület legértékesebb lelőhelye. A már *Lajtha* László által megkezdett itteni gyüjtést Jagamas folytatta, de a munka zöme csak ezután következik. Legutóbb derült ki, hogy a Mezőségen akad még néhány elszórtan fekvő falu, ahol a régi népzene nem sejtett gazdagságban él. Így Magyarszováton nemcsak az öregek, de a fiatalság is csaknem kizárólag régi stílusú népdalt énekel, ami igen meglepő. Olyan dús cifrázatú dallamok kerültek elő e faluból, amikhez foghatót a magyar népzenében eddig nem ismertünk. A falusiak büszkék is stílusukra, mondván, hogy „mások nem tekerik úgy a hangot, mint mink".

Ligeti György

KRITIKA

Kadosa Pál három kantátája

A „sztálini műszak" nemcsak politikai és gazdasági, hanem művészeti szempontból is döntő jelentőségű volt népi demokráciánk fejlődésében. Különösképpen elmondható ez zeneművészetünkről: a Sztálin ünnepségek nagy népi megmozdulása volt az a döntő tényező, amely zeneszerzőinkben megérlelte a SzK(b)P történelmi zenei határozatából adódó következtetéseket, a szovjet példa által nyujtott tanulságokat és amely a „fordulat éve" utáni esztendő végén zeneművészetünkben is mélyreható fordulatot, minőségi ugrást hozott. Az azóta eltelt időben nagy számban születtek új magyar művek, amelyek tartalmukban és formájukban szocialista realizmusra törekedtek.

A minőségi ugrást elsősorban az új *kantáta-irodalom* jelentette. Zeneszerzőink egyre növekvő száma ismerte fel azt a központi jelentőséget, amelyet a kantáta-műfaj — tárgyválasztásának konkrét voltánál, formájának áttekinthetőségénél, közvetlen hatásánál, a tömegzenei műfajokkal való szoros kapcsolatánál fogva — zeneművészetünk fejlődésében be kell, hogy töltsön.

Kadosa Pál az emlékezetes „sztálini műszak" óta a legfáradhatatlanabbul dolgozik a magyar szocialista realista kantáta műfaj kialakításán. Három kantátája: a „Terjed a fény", a „Sztálin esküje" és „A béke katonái" zeneművészetünk fejlődésének, egyben Kadosa zeneszerzői fejlődésének is jelentős állomása.

Kadosa Pál már a felszabadulás előtt egyike volt a legkiemelkedőbb magyar zeneszerzőknek. Műveiben megmutatkoztak annak a nagy népi előretörésnek hatásai, amely a magyar zenében Bartók és Kodály munkásságával vette kezdetét; erősen megnyilvánultak bennük azonban olyan elemek is — „modernizmus", keresett disszonanciák, „neobarokk" formai eszközök, jazz-hatások stb. —, amelyek a hanyatló burzsoázia formalista zenéjének jellegzetes vonásai. 1949-től kezdve — amikor első tömegdalát: a „Május-köszöntő"-t megírta — döntő változás állt be zeneszerzői munkásságában. Ahogy megért benne az a törekvés, hogy művészetét a nép valóságos szolgálatába állítsa, fokozatosan ledőltek azok a korlátok, amelyek zenéjét ellentmondásossá tették; megnyílt az útja, hogy nagy zeneszerzői képessége, kimagasló szakmai felkészültsége új, jelentős alkotások sorát eredményezze. Fokozatosan eltűntek műveiből az érdekességhajhászás, groteszkség, önmagába zárkózás elemei és mindez fokozódó zeneszerzői felelősségérzetnek, az élet őszinte művészi átélésére, népével együttérző pátoszra irányuló törekvésnek adott helyet. Kopogó ritmusú dallamfoszlányait kifejező dallamívek, sokszor bonyodalmas, öncélú formai konstrukcióit a valóság kifejezésére törekvő formai építkezés váltotta fel.

Első ilyenirányú nagyobbszabású művét: a *„Terjed a fény"*t 1949 végén, Sztálin elvtárs 70. születésnapjára írta. *Devecseri* Gábor versét zenésítette meg. A mű témája: a népek szabadságának, boldogságának győzelmesen előretörő fénye, amelynek terjedéséért a nagy Sztálin vezeti a harcot.

A mű — négytaktusos zenekari előjáték után — Sztálin nevét ünneplő kórusrészlet kezdődik. Ebből a kórus-osztinátóból emelkedik ki a Sztálin születése napját bejelentő dallamív. Az osztinátó más hangnembe moduláva tovább folytatódik, majd fölötte tenorszóló bontakozik ki:

A meleg szárnyalású, őszinte pátosztól áthatott dallam a mű egyik legszebb részlete. Kitűnően felépített, epikus fokozás vezet az ötéves tervek nyomán felfelé ívelő fejlődésről szóló lendületes tömegdalszerű dallamhoz, amely a megelőző részek motívumaiból épül fel. Ezután szélesen hömpölygő, triószerű rész következik („Mert ő a láng!"), majd a fődallam visszatérése után a kezdő osztinátó-témából kifejlesztett zárórész fejezi be a művet.

A „Terjed a fény" kantáta-irodalmunk fejlődésének fontos állomása, amelyben az epikus fejlesztésnek, a találóan megragadott képeknek, a kompozíciós felépítés egységének sok értékes vonása mutatkozik.

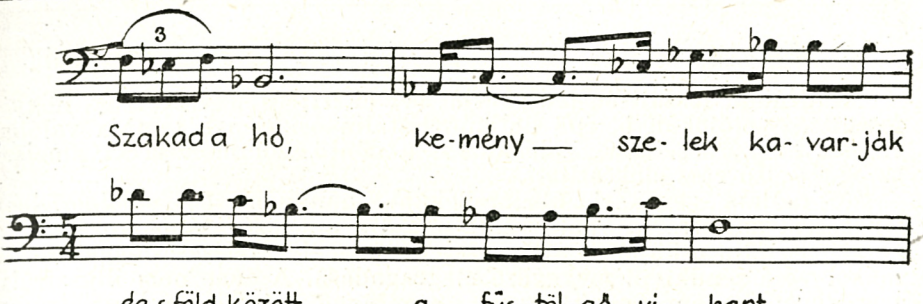
A mű hibáira, hiányosságaira később, összefoglalólag mutatunk rá. Itt kell azonban megjegyezni, hogy a bemutató sikertelensége nem tükrözte a kantáta valóságos értékét. Ez a tény — az előadás hiányosságaitól eltekintve — néhány kevéssé sikerült technikai megoldásnak tulajdonítható, amelyek, bár önmagukban nem túl jelentősek, mégis sokat rontottak a mű összhatásán (pl a háromszoros basszus-divisik).

Kodesa Pál eddigi legnagyobb alkotói sikere *Sztálin esküje* című kantátája, amellyel méltán érdemelte ki a Kossuth-díjat. A *Zelk* Zoltán versére készült kompozíció hatalmas lenyűgöző témát választott: Sztálinnak Lenin temetésén tett esküjét. A téma a zeneszerzőt nagy feladat elé állította: a temetés és az eskü képein keresztül érzékeltetnie kellett a szovjet nép nagy forradalmi multját, a proletárdiktatúra megszilárdításáért és a szocializmus építéséért vívott hősi harcait, elszántságát, és nem utolsósorban — a gyászon keresztül is — azt a törhetetlen erőt és optimizmust, amely a szovjet népet Sztálin vezetése alatt új, fényes győzelmek útjára vitte.

A téma tehát mérhetetlenül nagy volt; de megragadó volta a zeneszerzőnek olyan ösztönzést adott, amely jelentős lépéssel vitte tovább zeneszerzői fejlődésének útján. Míg a „Terjed a fény" zenei képei nem mindig meggyőzőek — a szerző itt sokszor kissé mesterségesen állít elő „nívós, de közérthető" fordulatokat — a „Sztálin esküje" sok rész-

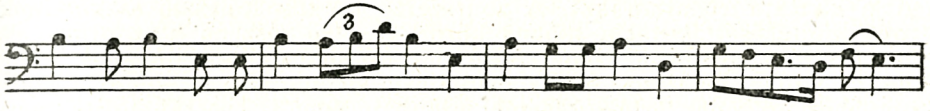
lete teljesen meggyőző, őszinte, mert nem egyszerűen a *„dolgozók számára érthető"* zenei nyelven, hanem a *dolgozók zenei nyelvén* beszél; szorosan összefügg ezzel, hogy a magyar népi dallamvilághoz közelebb kerül, mint a „Terjed a fény".

A mű első főrésze a temetés képét rajzolja meg. Rövid, gyászzeneszerű zenekari bevezetés után őszinte, férfias pátoszú, rendkívül megragadó basszusszóló következik, amely erős drámaisággal rajzolja meg Lenin temetésének első vonásait:

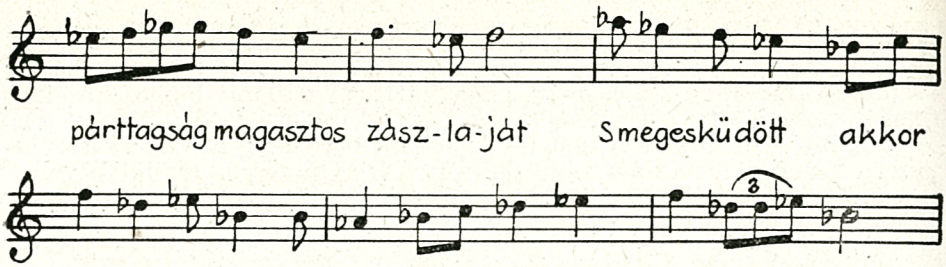
Majd belép a kórus, széles, hömpölygő dallammal. Itt bontakozik ki a drámai kép teljes szélességében; itt válik teljesen világossá, hogy nem egyszerű gyászról van szó, mert akit gyászolnak: *Lenin* és akik gyászolnak: a bolsevikok, s velük „a világ minden proletárja".

A kórus után újabb szólórész hatol mélyebbre a gyász jelentőségének megvilágításában:

A kép újabb lényeges vonása ez: a magyar népi dallamvilágban gyökerező, férfiasan lírai, magabiztos dallam azt adja hírül, hogy Lenin halála nem jelent elválást. Ez a gondolat vezet át a kantáta második fő részéhez, amely — a temetés a gyász képének és jelentőségének megmutatása után — Lenin továbbviendő tanításaihoz, a jövőhöz vezet és ezáltal a téma központi leglényegesebb vonását tárja fel. *Sztálin* alakja, s vele a jövő lép a képbe.

A drámai feszültség tetőpontját éri el itt; és úgy érezzük, hogy a feszültség tetőfokán belépő dallam, Sztálin esküjének témája valóban választ ad kérdéseinkre, valóban azt a döntő szót mondja ki, amelyre az egész első rész előkészített.

A dallam zenekari közjátékokkal, hangnem- és feldolgozásbeli fokozással hat strófán vonul végig, majd a mű lezárásához vezet.

A „Sztálin esküjé"-re jellemző a téma mély átélése és zenei eszközökkel való rendkívül meggyőző megragadása. A zene nem illusztrálja a szöveget, hanem annak egyes, összefüggő részeit széles drámai képekké mélyíti ki.

A kantátának van számos hibája, hiányossága is. Ezek a hibák azonban nemcsak ebben az egy műben jelentkeznek, hanem Kadosa más műveiben is; ezért később összefoglalólag fogjuk ezeket tárgyalni.

Kadosa Pál legújabb kantátája *Devecseri Gábor: A béke katonái* című versére írt mű. A kantáta, amely a békéért való harcot választotta központi témájául, sok tekintetben értékes új vonásokkal gazdagítja kantáta-irodalmunkat. A zeneszerző epikus fejlesztő eszközeinek továbbfejlődését mutatja többek között az első részben a szoprán- és basszusszóló gazdagon kibontakozó párbeszéde; dallamvilágának fejlődésére vall a befejező kórus erőteljes tömegdala. A szerző alkotói továbbfejlődésének értékes elemei azonban nem tudhattak teljes mértékben kibontakozni a rosszul megválasztott forma miatt. A kompozíció műfaja ugyanis lényegében nem kantáta, hanem inkább *átkomponált dal*, kórusra, szólókra és zenekarra. A kantáta műfajára jellemző ugyanis az egyes jellegzetes képek megragadása és széles kifejlesztése; a kérdéses műben azonban nem ez történik, hanem a sokszor nem eléggé karakterisztikus képek gyorsan, futólagosan váltakoznak, a szöveghez kötötten. Így a mű — minden értékes vonása ellenére is — nem a szöveg tartalmának kimélyítését, kiszélesítését, hanem egyszerű illusztrációját eredményezi.

A fent leírt három kantáta módot ad arra, hogy általában és összefoglalólag megállapítsuk Kadosa Pál alkotói fejlődésének fő vonásait.

Döntő pozitívumként szögezhetjük le azt a *fordulatot*, amely Kadosa zeneszerzői munkásságában végbement. Ennek a fordulatnak eredményeképp kibontakozóban van egy sor értékes, eddig háttérben maradt alkotói vonása.

Talán legszembetűnőbb ez a *dallamalkotásban*. Míg Kadosa régebbi alkotásaiban a dallam szerepe háttérbe szorult, az új kantátákban megmutatkozik nagy dallamalkotó képessége. Ilyenirányú fejlődésében nyilván jó iskolát jelentettek *tömegdalai*, amelyek elősegítették számára a dolgozó nép érzésvilágát kifejező dallami eszközök megtalálását.

Értékes vonások tűnnek fel Kadosa *formaalkotásában és fejlesztési eszközeiben*. A tartalom figyelmet lekötő, széles kibontakoztatása, egy-egy jellegzetes kép kimélyítése, minden oldalról való megvilágítása,

a drámai felépítés és fokozás a kantáta-stílus fontos elemei. Ezek az elemek Kadosa új műveiben sokszor megkapó erővel jelentkeznek.

Éppen a *fejlesztés* azonban egyike azoknak a pontoknak, ahol Kadosa munkásságában még számos kritikus pont is található. Különösen a zenekari közjátékokban, de a kórusrészletekben is, sokszor a leglényegesebb csúcspontok felé vivő részeknél, Kadosa gyakran nem találja meg a széles, dallami és harmóniai fejlesztés megfelelő eszközeit, hanem — gyakran már a sablon veszedelmével fenyegető — erőltetett, ideges motívum-szaggatásokat vagy kitervelt imitációkat alkalmaz. Jellegzetes példa erre a „Terjed a fény"-ben a „Mert ő a láng" kezdetű részhez átvezető zenekari közjáték (amelyhez hasonlót számos más zenekari közjátékában is találhatjuk):

Hasonló a helyzet a „Sztálin esküjé"-ben, ahol úgy érezzük, hogy a szerző nem mindig találja meg a kifejező dallam továbbfejlesztésének megfelelő eszközeit. Amikor a strófikusan visszatérő dallamot egyre gazdagabb harmonizálásban és újabb, meg újabb kísérőszólamok hozzáadásával szeretnénk hallani, ehelyett éppen egy lényeges csúcsponton a dallam széttöredezik és az eddigi felépítéstől idegen imitáló rész következik.

Mutatkoznak még hiányosságok Kadosa *dallamalkotásában* is. Ez megítélésünk szerint részben annak tulajdonítható, hogy egyes hangulatokat nem ragad meg elég mélyen hanem inkább csak külsőségeiben; részben pedig annak hogy a közérthetőséget is néha „kívülről és felülről" kívánja megvalósítani. Az elsőre példa a „Sztálin esküje" zenekari előjátéka, ahol „a gyászt általában", külsőségeiben ragadja meg nem pedig a népnek Lenin halálával kapcsolatos érzelmeit; a „Terjed a fény" fődallamában viszont helyenként azt érezzük, hogy a szerző kísérletileg próbál egy „általános örömóda"-hangot megütni, nem pedig úgy, hogy fokozottabban mélyed el a szocializmust építő magyar nép érzelem- és dallamvilágának tanulmányozásában.

Kadosa *harmóniavilága* döntő fejlődésen ment át: tisztává, egyszerűvé, áttekinthetővé vált. Néhol azonban még találunk kísérleteket arra hogy a szerző a világos harmóniai gondolkodást olyan elemekkel „díszítse", amelyek a formalista zene öncélú disszonanciáira emlékeztetnek.

A felsorolt hiányosságok nem teszik vitássá a művek értékét, a bennük rejlő kezdeményezés nagy jelentőségét. A kritikának azonban a műveket a *jövő fejlődés* szempontjából is értékelnie kell és ebből a szempontból Kadosa kantátáinak erényei és hiányosságai minden magyar zeneszerző számára tanulságul és ösztönzésül kell, hogy szolgáljanak: merüljenek el még fokozottabban a magyar népi dallamvilág tanulmányozásában, tanuljanak még többet a szovjet zenétől, nemzeti klasszikusainktól és nem utolsósorban: fűzzék még sokkal szorosabbra kapcsolatukat népünkkel, annak mindennapi életével. **Maróthy János**

KÜLFÖLDI SZEMLE

„Fejlesszük és ápoljuk a népművészetet"

A Szovjetszkája Muzika 1950. IV. száma fenti című vezércikkében a népművészet lényegbevágó kérdéseivel foglalkozik.

„A népművészet századok hosszú során összegyülemlett kincsei — írja a cikk — a nép egész életét, egész történelmét visszatükrözik. Belőlük merítettek és merítenek lelkesedést minden idők legjobb, leghaladottabb művészei.

A népművészet fonala sohasem szakad meg. A nép dalaiban, mondáiban, elbeszélő énekeiben kifejezésre jutlat mindent, ami gondolatait foglalkoztatja. A népművészetnek a nép életében bekövetkezett minden változást visszatükröző formái is folytonosan megújulnak.

A legékesebb példája ennek — a szovjet népek dalköltészete. A népi dalköltészet még sohasem ért meg olyan lendületet, mint éppen a mi korunkban amikor a Nagy Októberi Szocialista Forradalom a népeket az elnyomás minden formájától megszabadította, amikor a bölcs Sztálini nemzetiségi politika a szocialista kultúra felvirágzásának minden feltételét megteremtette. A szovjet földön mindenütt minden nyelven tengernyi dal születik Leninről és Sztálinról, a hazáról, a kommunizmust építő nép hősies életéről. Ezek a dalok a névtelen népi énekesek tömege és a nagynevű népköltők, énekmondók, asugok, akinek, guszanok ajkán születnek meg, azoknak a költőknek az ajkán, akik most az alkotás lehetőségeinek soha nem ismert virágkorát élik és akiket nagyszerű teremtő lendületükben még hajlott koruk sem tud gátolni. Gondoljunk csak Marfa Krjukovára, Dzsambul Dzsabajevre, vagy Szulejman Sztalszkijra. A mi korunkban, a szovjet korban költik legszebb, leglelkesítőbb dalaikat. Körülöttük csoportosul fel a dalaiban az ifjúság egész szenvedélyességét, a haza, a szeretett bolsevik párt és a nagy Sztálin iránt érzett szeretet egész életét erejét kifejezésre juttató népi énekesek ifjú nemzedéke.

Napjaink nagyszerű jelensége a működő szerzők tömegmozgalma. Számos tehetséges szovjet ember fáradozik az érzések új forrását, a kommunizmus aktív építőinek érzelmeit tükröző dalok, kórusok és más művek alkotásán. A zenét szerző dolgozók szoros kapcsolatban vannak a népművészettel, e művészet aktivistái és zászlóvivői."

A cikk a továbbiakban azokat a folkloristákat bírálja akik nem részesítik kellő figyelemben a nép mai művészetét.

„... nem titok, hogy sok folklórista főleg a letűnt korok művészeti emlékeire összpontosítja figyelmét és nem mutat igazi érdeklődést a mai dalköltészet iránt, sőt egészen sajátságos formalista kévélység is felüti fejét a mai népdalokat illetően, mintha azok, egyes „teoretikusok" véleménye szerint nem képviselnének elegendő művészi értéket és eredetiséget. Mindebben lehetetlen fel nem fedezni a népművészet elhalásáról, a nép alkotó tehetségének elsorvadásáról vallott rendkívül ártalmas burzsoá „elméletek" visszhangjait...

... Mi lehet érdekfeszítőbb a szovjet nép sokrétű életénél, mi lehet lebilincselőbb és megtisztelőbb feladat a tudós számára jelenünk új jelenségeinek tanulmányozásánál?"

A cikk rámutat arra, hogy a régi dalok gyüjtésében is mutatkoznak téves nézetek.

„... Vannak folkloristák, akik tudományos érdemet látnak minden régi dal feljegyzésében, azt hivén, hogy ezzel hozzájárulnak a népművészet behatóbb megismeréséhez.

Közben megfeledkeznek arról, hogy a nép szerelmét igényes dalörökségével szemben, meg a legszebb dallamokat is csiszolja, magasabb tökélyre emeli; hogy éppen ezeknek a klasszikus motívumoknak kell helyet találniok a gyűjtemények lapjain... A művészeti jelentőséget nélkülöző nyersanyagok nagy tömegben való közzététele csak akadálya a népművészettel széles körben való megismerkedésének... Az ilyenfajta gyűjtemények hamis képet adnak a népművészetről, nem teszik lehetővé e művészet egész szépségének és gazdagságának feltárását. Pedig ez a legfontosabb! Az orosz zene klasszikusai megértették ezt és a legféltőbb gonddal válogatták ki a dallamokat gyűjteményeik számára, figyelmüket a legragyogóbb, legművészibb dallamokra összpontosítva."

A továbbiakban a zeneszerző munkája és a népművészet közötti szoros kapcsolat fontosságát hangsúlyozza a cikk. Nagyfontosságú, hogy a zeneszerzők ne csak a lejegyzett és fonográfra felvett anyagot tanulmányozzák, hanem vegyenek részt a népi művészegyüttesek hangversenyein, tanulmányozzák a népi alkotást a helyszínen, a maga élő valóságában. — A korunk népművészete iránt tanúsított figyelmetlenség a formalizmus talaján csírázott ki. De gyakran jelentkezett és jelentkezik a formalizmus a népdalok feldolgozásában is. Ez szintén nagymértékben összefügg a népművészet hiányos, felszínes ismeretével.

A dalszerzők jó munkája is elképzelhetetlen anélkül, hogy a népművészetre támaszkodnának. „Új dalokra csaknem minden nap szükségünk van, hiszen az életünk is állandóan megújhodik" — írják egy, a Szovjetszkája Muzika szerkesztőségébe beküldött levél írói. A zeneszerzők ezt az igényt csak úgy tudhatják kielégíteni, ha „a zenei tehetséggel megáldott egyszerű szovjet emberek", a népi alkotók művészetére támaszkodnak, akik építik a kommunizmust és a nép által létrehozott dalokban gyönyörű életükről énekelnek" — állapítja meg a levél.

Végezetül a cikk megállapítja, hogy a korszerű népművészet kérdéseinek a zenei élet figyelmének központjában kell állniok. A Művészeti Ügyek Bizottságának, a Szovjet Zeneszerzők Szövetségének, a Népi Alkotások Házának, a Konzervatóriumoknak, a tudományos kutatóintézeteknek és előadóegyüttesek, valamint a Szovjetszkája Muzikának is döntően fontos feladata a korszerű dalköltés kérdéseivel való foglalkozás.

Az új szovjet zeneművek viszonya a népi zenéhez

Brjuszova a Szovjetszkája Muzika 1950. 4. számában tovább folytatja a Szovjet Zeneszerzők Szövetségének harmadik plenáris ülésén bemutatott új szovjet zeneművek elemzését, amely már számos, előbb megjelent cikknek is központi témája volt. Brjuszova az új szovjet zeneműveknek a népi alkotáshoz való viszonyát veti fel.

„A népi dallam mindenkor mélységesen igaz. Nem tud sem hazudni, sem féligazságot mondani... Ha elégtelenül ismerte fel az áté és igazságát az egyik, — a többiek kiegészítik és kijavítják. A hivatásos művészetben az ilyen teljes igazmondást csak a legnagyobb művészek érik el, azok akik megalkotva művüket, a maguk számára is valami nagyot, újat tárnak fel és érzik, hogy teljesebb lett az érzékelésük és felismerésük az életet illetően... A népi gondolatot, népi érzést mindig optimista meggyőződés tölti el. Ahogy Gorkij mondja „a népre jellemző halhatatlanságának és a vele szemben ellenséges minden erő fölötti győzelméről táplált meggyőződésnek tudata" (Gorkij beszéde az első összszövetségi írókongresszus megnyitásán). Ezt a meggyőződést, ezt a rendíthetetlen optimizmust csak az a művész érheti el, aki teljesen testestől-lelkestől az emberiség legszebb álmának: a kommunista társadalom felépítésének megvalósításáért vívott harcnak szenteli egész művészetét.

Vajjon tudtak-e a nép szolgálatára törekvő szovjet zeneszerzők a népi gondolatok és vágyak meg-

éneklőivé lenni, vissza tudták-e tükröztetni művészetükben a népi zenei nyelvezet e legszebb vonásait?

Annak, hogy a zeneszerzők alkotásai közel jussanak a népi zeneköltéshez, két útja van.

Az egyik út — eredeti népdalok felhasználása a zeneszerzők művében.

... Elengedhetetlen, hogy a zeneszerző ne egyszerűen a neki tetsző motívumokat használja fel, hanem a népművészetnek azokat az alkotásait, amelyeknek zenei és költői tartalma szükséges is át — eszmeileg időszerű, művészileg teljesértékű — alapgondolata szempontjából, és hogy ez a tartalom összeolvadjon saját művészetével. A felhasznált dal nem lehet csak ‚díszítménye' a műnek, nem lehet közömbös a mű tartalmának szempontjából... Ha a zeneszerző csak ‚díszítményként' használja a dalt, akkor elkerülhetetlenül eltorzítja annak valódi lényegét.

A szovjet zeneszerzők többsége helyesen fogta fel Zsdánov elvtárs szavait. A műveikben felhasznált népdalok saját eszméik kifejezőivé lettek.

Krjukov ‚Szibéria földje' című kantáta hőskölteményének szibériai népdalai — Bömbölt a vihar, az ég zengett' című dal Jermákról és a száműzöttek ‚Ha majd pirkad Szibéria fölött' kezdetű dala — Szibéria zord égha alatának és kegyetlen multjának legjobb érzékeltetői lettek. A zeneszerző fő alkotói feladatául ezeknek a daloknak megfelelő keretben, megfelelő hátérben való bemutatását tekintette összekapcsolva azokat a eszméjével.

Zsiganov ‚Tatár szvit"-jében a tatár népdalok melódiái a szerző által kidolgozott egységes keretben elbeszélésben olvadnak össze."

A cikk ezután még számos szovjet zeneművet sorol fel, amelyekben a népdalok megválasztását és felhasználási módját a mű eszmei tartalma szabja meg.

„De van példa — igaz, hogy csak egynéhány — a népdal igazi lényegének eltorzítására is..

Ilyen Knusevickij ‚Orosz rapszódiá'-ja. A szerző ebben a műben a népi motívumokat valamiféle alsóbbrendű zenei műfajként használja fel, közönséges mulatató jelleget tulajdonítva azoknak. Jellemző, hogy ebben a műben a kerekdedség legelemibb követelményeit sem teljesíti. Az ‚Orosz rapszódia' a rosszul megválasztott és rosszul alkalmazott melódiák kon ár összegabalyításának eredményeként jött létre. A dallamok eszmei összekapcsolása megkövetelte volna tartalmuk megértését, de a ‚Rapszódia' szerzője számára ezek a dallamok egyformán semmitmondóak.

A szerző számára a népdalok csupán alkalmas eszközül szolgáltak arra, hogy mindenféle feldolgozási ügyeskedéssel és jazz-jellegű excentrikus hókusz-pókuszokkal kérkedjék. A szerző nem érezte meg ezekben a dalokban az alkotásnak azt a nagyszerű forrását', amelyről Zsdánov elvtárs beszélt a Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártja Központi Bizottságában a szovjet zenei szakemberek tanácskozásán.

De Zsdánov elvtárs nemcsak a népdal-melódiák felhasználásáról beszélt. Beszélt a szerzői alkotás népi zeneköltéshez való közelebbhozásának másik, nehezebb útjáról is.

... A zenének — mondta Zsdánov elvtárs — a kölcsönhatás alapján a „tanult" zenének népi zenével való gazdagítása útján kell fejlődnie'.

Ebből látható, hogy Zsdánov a zene ‚népiességén' nemcsak az ereceti népi dallamok zeneszerzői által való felhasználását értette hanem a népi nyelvezet elsajátítását, a zeneszerzőnek azt a képességét, hogy maga beszél a nép helyett és a nép nyelvén.

Az azonban kevés, ha csak a népi zenei stílus fogásait, dallami, hangnemi és ritmikai felépítését lessük el; a népi zenei nyelvezetnek azokat a vonásait is el kell sajátítanunk, amelyek ennek a zenének — Gogol szavai szerint — ‚az egyszerű kifejezésmód nagy bölcsességét: minden művészi alkotás legvonzóbb báját és legfőbb titkát' kölcsönzik...

...A népdal legszebb vonásai, azok, amelyek ezeket a dalokat a néppel összefűzik és drágává teszik számára nemcsak megmaradnak, hanem elmélyülnek és ki is terebé-

lyesednek a zeneszerzői muzsika nagy és bonyolult formáiban. Csak az a zeneszerző, aki meg tudja találni a művészetet a népművészettel összefűző életlő kapcsolatot, képes helyesen és érthetően tolmácsolni, mi foglalkoztatja, mi hatja át népét."

A cikk ezután konkrét példákkal világítja meg, hogy a népi zenével való szerves kapcsolatot hogyan sikerült a zeneszerzőknek elérniök. Kiemelkedő példaként hozza fel Sosztákovics „Ének az erdőkről" oratóriumát.

„Sosztákovics oratóriumában az eredeti népdalok egyetlen melódiáját sem szólaltatja meg teljes alakjában. De dallamainak egész sora mintegy a népdalok motívumaiból születik."

Brjuszova több kitapéldát mutat be, amelyek Sosztákovics dallamainak a népdalokkal való szoros rokonságát bizonyítják.

„Még ékesebb bizonysága annak a mérföldes lépésnek, amit a szovjet zene a népi nyelvezet elsajátítása terén tett, ama fiatal szovjet zeneszerzők műveinek bősége akik számára ez a nyelvezet lényegileg az egyetlen zenei nyelv — szinte anyanyelv — lett..."

Legragyogóbb példa erre Zsukovszkij „Dicsőítlek hazám" című vokális szimfónikus költeménye. A szerző egyetlenegy népdalt sem idéz művében. Előfordulnak ugyan nála olyan dallamok, amelyek letéző ukrán motívumokra hasonlítanak, de ezek nem idézetek, hanem a népénekesek gondolataival vérszerinti rokonságban álló eredeti gondolatok. A mű dallamai nem annak folytán állnak közel az ukrán folklórhoz hogy talán népi motívumokat ismételnének, hanem azért, mert ezek is ugyanúgy, mint a népi énekesek dalai, egyszerű nyelven, a valóságnak megfelelően és mesterkéletlenül tolmácsolják a nép mélységes hazaszeretetét."

Igazi ukrán dallamvilág szólal meg mind a haza témájában, mind a „Sirámok"-ban — a kiüldözöttéknek a hitleristák nehéz, gépies lépéseinek aszűrődő sóhajaiban, mind pedig a szülőföld felszabadítását érzékeltető zenében.

Az egész költemény szabadon váltakozó, egymásból kifejlődő dallamokból áll. Minden bizonnyal hasonlóan csendültek volna fel a Szovjethazával kapcsolatos gondolatait tolmácsoló ukrán népi énekes dalai is."

Brjuszova ezután Dzsangirov vokális szimfónikus költeményét: „Az Araksz túlsó partján"-t elemzi.

„Dzsangirov kompozíciója — iránymű. Ragyogó vonásokban rajzolja meg az „Araksz túlsó partján" élő délazerbeidzsáni nép tragikus sorsát. Zenéjében szinte hallani lehet az elnyomott nép sóhajait, érezni lehet az országot borító, fenyegető sötétséget. Hirtelen megváltozik a kép: a szabadság fényes napja', a hajnalhasadás jelzi a napfelkeltét'. És ismét változik a kép: a szülőföld határa tűzgyűrűben ég'. Dzsangirov nem tudott volna ezekről a nagy és megrázó eseményekről ilyen ragyogó és őszinte kifejezésmódban beszélni, ha szívében nem érezte volna át az idegenek igájában sínylődő testvérei sorsát...

...Mély benyomást keltenek azok a mozzanatok ahol a szerző népi nyelven a nép harcáról, gyűlöletéről, bosszújáról, elkövendő győzelméről és arról beszél, hogyan „röppennek fel a szabadság zászlói az égre'. A szerző nemcsak magáért beszél — a népnek a szavát kívánja tolmácsolni."

A cikk több új szovjet zeneművet behatóan kritikai elemzése után a következőképpen fejeződik be:

„Korunk népi énekesévé lenni, elsajátítani a magas szárnyalású, de egyben egyszerű, a széles tömegeknek érthető zenei nyelvezetet, nem könnyű és nem egyszerű dolog. Még tökéletesebben el kell sajátítanunk azt, amit ezen a téren klasszikus zeneszerzőink alkottak. Zsdánov elvtárs azt mondotta a zenei szakemberek tanácskozásán, hogy a szovjet „Mogucsaja kucska"-nak (az Erők csoportja. — *A ford.*) nagyobbnak is meg erősebbnek is kell lennie, mint az a csoport volt, amely valamikor bámulatba ejtette a világot tehetségével és hírnevet szerzett népünknek. Még sokat kell dolgoznunk a kommunizmust építő szovjet ember gondolatainak és érzéseinek korunk zenei nyelvezetébe való átültetésén."

A Német Demokratikus Köztársaság nagy ünnepségekkel emlékezett meg Johann Sebastian Bach halálának 200. évfordulójáról. Az ünnepségeket — amelyeknek védnökségét maga Wilhelm *Pieck* államelnök vállalta — az a központi célkitűzés jellemezte, hogy a Német Demokratikus Köztársaság felszabadult népe és az egész haladó emberiség az *igazi* Johann Sebastian Bachot, a haladás eszméinek nagy klasszikus megszólaltatóját ismerje meg és ünnepelje. Ennek a célnak szolgálatában álltak az ünnepségek kiemelkedő eseményei: a lipcsei Bach-verseny, a zenetudományi kongresszus, a Bach-kiállítás, az ünnepi hangversenyek és a Bach-al kapcsolatos kiadványok sorozata.

Az ünnepségeken képviseltették magukat a szovjet küldöttséggel az élen a szabad népek baráti államai, az egész világ haladó muzsikusai. A szovjet küldöttség tagjai között volt többek között *Sosztákovics* és *Anyiszimov*. Magyarországot *Sándor* Frigyes, az Állami Zenekonzervatórium igazgatója képviselte. A *Bach-Problème* c. nagyszabású tanulmánysorozatban — amelynek első tanulmányát V. *Gorogyinszkij* szovjet zenetudós írta — *Szabolcsi* Bence, *Bartha* Dénes és *Hammerschlag* János magyar zenetudósok cikkei is szerepelnek. Itt említjük meg, hogy a lipcsei versenyre kiküldött három magyar versenyző közül kettő: *Vadas* Ágnes és *Deák* Ágnes harmadik, illetve negyedik helyen végzett.

A Német Demokratikus Köztársaság Bach-ünnepségeinek méltatására, az ünnepségek alkalmából megjelent kiadványok ismertetésére visszatérünk.

*

Számos kiemelkedő angol zeneművész írta alá a békeívet. Az aláírók sorában szerepel többek között John *Ireland*, Cyril *Scott*, Alan *Bush*, Clifford *Curzon*, Basil *Cameron*, Arthur *Benjamin*, valamint a *B. B. C. Szimfonikus Zenekar* és a *Londoni Filharmónikusok* tagjainak többsége.

*

A lengyel miniszertanács elhatározta, hogy 1950 júliusától kezdve minden esztendőben, július 22-én, Lengyelország felszabadulásának évfordulóján (ez évben ünnepelték a 6. jubileumot) zenei és irodalmi díjakat oszt ki a legkiválóbb muzsikusok és írók között.

*

Az első népes koreai művészcsoport megkezdte vendégjátékát a leningrádi filharmónikusok nagytermében.

*

Jarustovszkij professzor, moszkvai esztétikus könyvet írt Csajkovszkij dalműveiről, amely egyúttal elemzése és alapvető kiértékelése a klasszikus zenedrámának.

*

Lengyelország, Csehszlovákia és Magyarország zeneszerzői szervezetei tiltakozást jelentettek be a terv ellen, hogy az 1950. évi nemzetközi zeneszerzői szövetkezeti kongresszust a fasiszta Spanyolországban tartsák meg.

*

Zenei líceum nyílik meg Varsóban a Szovjetunió zenei iskoláinak mintájára, a budapesti zenei gimnáziumhoz hasonlóan.

*

Szovjet zeneszerzők műveit játszotta hatalmas sikerrel Georges Bernard genfi zongoraművész a milánói Teatro Piccoloban Kabalevszkij, Prokofjev, Sosztákovics, Hacsaturján szerzeményei szerepeltek a műsorán.

*

A berlini konzervatóriumban ősztől kezdve kritikusképző tanfolyam kezdődik.

*

Vegyes érzelmekkel fogadta a közönség Darius Milhaud „Simon Bolivar" című operájának párisi bemutató előadását. Ez a mű egy délamerikai triológia harmadik része. Az elsőnek „Columbus", a másodiknak pedig „Juarez és Maximilian" volt a címe.

Simon Bolivar, a spanyol elnyomók ellen küzdő vezér életének és munkájának zenei feldolgozása a bírálat szerint nem volt elég meggyőző. Milhaud formalista zenéje számtalan naturalista külsőséggel (ágyúszó, robbanás stb.) kívánt érvényesülni.

ZENETUDOMÁNYI INTÉZET